

ЖИВОТ
САВЕ ТЕКЕЛИЈЕ.

—•••—

НАПИСАО

ДР. ЈОВАН СУББОТИЋ.

ИЗДАЛА

МАТИЦА СРБСКА.

У БУДИМУ 1862.

У печатњи к. свеучилишта пештанског.

2479

~~P II 774~~ P 19 Cp II 258. 1

ЖИВОТ

САВЕТЕКЕЛИЈЕ,

БЕЗСМРТНОГ БЛАГОДѢТЕЉА

НАРОДА СРБСКОГ.

ОПИСАО

И СПОМЕНУ ЊЕГОВОМ 17. АВГУСТА 1861 ГОДИНЕ

ПРИЛИКОМ СВЕТКОВИНЕ ЊЕГОВЕ СТОГОДИШЊИЦЕ

ПОСВЕТИО

Др. Јов. Субботић.

Издава Матица Србска.

У БУДИМУ.

Тиском кр. свеучилишта пештанског.

1861.

Инв. бр. 208902

Предговор.

Матица Србска, као управитељ универзалног наслѣдника Саве Текелије, његовог Пештанског Заведенија, а нарочито као србски књижевни институт, закључи дан, у који се пре сто година овај неумрли благодѣтељ народа србског родио бјаше, свечано прославити.

За ову прилику учини јој се, да би врло добро и сгодно било, живот слављеног покојника описати и народу саобштити. Из тога узрока позове србске списатеље, да се тога посла лате, а она са своје стране награду за дѣло одреди.

Но нитко се не јави. Томе се пак нимало чудити није, будући да се извора за овај посао скоро никаквих налази, и тако нитко до потребног материјала доћи немогаше.

Ја сам истина до једног извора дошао био, из кога сам живот Текелије Саве доста подпуно написати могао: али коме су околности, у којима сам се цѣле ове године налазио, познате, тај ће сваки зна-

ти, да и при најбољој вољи, времена нипошто добити нисам могао, колико се на тај посао изискивало.

Но кад се светковина приближи и видим да се друго какво дѣло не показа, онда ми се учини, да сама дужност и спрам покојника и спрам народа иште, да све на страну оставим, и овај знаменити живот опишем.

И тако и учиним.

Но сад се роди питањ: како да се пише? чисто објективно, то јест, да се само знаци, мисли и дѣла, у којима се живот Саве Текелије јављао, опишу, и у једно цѣло саставе, или критично, то јест, као производ индивидуалних и свѣтских сила, и њиног узaj-мног утицања и образовања.

Само се по себи каже, да у оном првом случају добијамо чисте црте живота Текелијног, из којих се образ ако и не подуп, али у толико више објективан подиже; у овом другом случају добили би пак лик, који би истина више органичког савршенства имао, али много у себи садржавао, што би из субјективитета списатеља долазило.

Послѣ дужег размишљавања учини ми се, да је за ову прилику онај први начин сгоднији. Јер с једне стране издавала је Матица Србска живот Саве Текелије, овај дакле треба да буде сушта дѣјствителност, да се будућа времена са подпуним поуздањем на то дѣло ослонити могу; с друге пак стране

више нам је до тога стало, да чисте црте из живота Саве Текелије добијемо, него образ, који се о томе у духу једног или другог списатеља рађа. Сад да стечемо чист материјал, а будућност ће сигурно више духова донети, кои ће га при састављању историјског образа великог овог Србљина употребити.

Но и за донде постарао сам се животу Текелијном историјски значај одржати тим, што сам скоро свуда и оне ванске околности у породици и држави изложио или напоменуо, које су на дух Саве Текелије дјјствовати морале, чим мислим, да сам и моим читатељима кључ у руку дао, и будућим радинма на овом пољу посао одлакшао.

Напоследку примѣтити морам, да је све, што је у овом дјлцу из живота Саве Текелије узето, из првог извора црпљено, и сваки се може на то ослопити, као да му га је сам он приповѣдао.

У Вуковару 25. Августа 1861.

Др. Јован Субботић.

ПРВИ ПЕРИОД.

ДѢТИНСТВО И МЛАДОСТ.

Сава Текелија од Поповић родио се 17. Августа 1761. у Араду. Отац му је био Јован Текелија, мати Марта, синовица Митрополита Ненадовића.

Отац му је у младим годинама служио у народној милицији као хаднађ, и био је син Ранка Текелије и Алке, кћери Пуковника Мојсеја Рашковића, који се овамо из старе Србије од Новог Пазара доселио бјаше. Ранко Текелија служио је равним начином у народној србској милицији као Капетан.

Ранков отац био је Јован Текелија, и ово је онај славни Текелија, који је 1697. године принца Евгенија непознатим путовима, преко бачких ритова ноћу по звѣздама управљајући се к Септи на ону преславну побѣду над турским Царем Мустафом II. водио. Овом Јовану Текелији дође на сну поморишка краина, и наложи му, да на једином мѣсту на десном брегу Мориша, гдѣ недалеко сад тврдиња Арад стои, градић сазида, што он и учини, и тако граду Араду темељ положи, који се у години 1764. и 1765. мало даље на лѣвом брегу Мориша, на много незгоднијем мѣсту подигне.

Родитељи Савини били су у то време, сбог процеса са женским полом, у ком су тек послѣ 26 година пустаре повратили, у оскудном стању, по ипак све су употребили, да им се син за живот што боље приправи. Нарочито здраво га је љубила тетка, удовица капетана Вуића, коју он у свом животопису тога ради и спомиње.

Сава је дѣтетом показивао знаке изванредне способности за војничко стање. Тако наведен зидањем града Арада, које је у прве његове године пало, ништа друго није радио, него од песка или блата градове правио, па премда му је отац и мати из тога узрока, што би се у том послу сав умрљао и укаљао, често претили, да ће га лупати, ако се тога не окане, то је он ипак сваком приликом посао свој ревностно предузимао и одправљао, и поред страха, да му родитељи кадгод рѣчи са шибљиком не замѣне, имао је радост, да су се многи, кои су му посао видели, чудили и дивили, примѣчавајући, да му градови скоро сасвим на праве градове налице.

Другом приликом покаже другу страну, која равним начином овамо спада. Од 6. година будући завади се са једним 3 или 4 године старијим другом, сином једног простог тежака. Сава је често у виноград своих родитеља ишао. Примѣтивши, да му непријатељ на том путу пакост учинити намѣрава, употреби један сигуран сат, и понамѣшта на више мѣста у траву батине и буце, да би их, ако га кадгод нападне, при руци имао, нехотећи их као знак слабости и бојазни са собом вући. И заиста није се без узрока опасаво. Један дан кад је у виноград сам ишао, изиђе му непријатељ на сусрѣт, и стане

му сладити, како ће га се сад по вољи налемати. Сава заборави на своје батине, но ослањајући се на Бога и срећу јуначку полети као стрѣла противнику, сграби га за кику па сњим о земљу, и ту га се добро намеца, за чим је као за сваком одсудном побѣдом мир и ново пријатељство слѣдовало.

Једанпут кад је Сава једва 6 година имао, и са дѣцом се на дворишту играо, дођу тамо и дѣвојке са долом. Додола као што нам је познато, неизгледа баш најприкладније, — кад се мало већма надодоли, може и одрастлију дѣцу поплашити. Тако и овом приликом додола уђе у авлију, а дѣца сва прну, куд се ком боље свиди. Сам мали Сава остане на заточишту, зграби једну ту стојећу полутину даске, и удари јуначки на то страшило. Дѣвојке се стеку, и једва додолу од овог малог Ахилеса спасу, да је не смлати. Кад се мир поврати, виде, да је мали овај јунак у оној љутости даском оперирао, коју би и дѣте од 10 година једва дигнути могло.

Као и свим нашим дѣцама, тако су и нѣму, кад је мали био, приповѣдали о онима стварима, којима је дѣтинство народа биће и живот дало, о вилама, вѣштицама и свакојаким хаветима. Између осталог клели су му се, да у оној малој улици, која је поред двора на воду водила, и којом су дѣвојке по воду пролазиле, ноћу голубови без главе лете, и на велики врати сваку ноћ црно једно псетиште са двѣ главе лежи, па ко га дирне, тога удави. Може се мислити, да је та улица ужас за дѣцу била. Али Сава, који је онда 5 до 6 година имао, кад је овај коллегинум слушао, не застраши се, него је сваку прилику, особито кад је густ мрак био, употрѣ-

био, да на улици изиђе, голубове види и псето пађе, па да их све потуче, и тако себе вѣнцима славе украси. Наравно да му није суђено било до те славе доћи, но мѣсто славе умало да није дошао до батина. Матери, која можда и сама није по духу оног времена без вѣре у овим стварма била, али је на сваки начин нерадо видети морала, да мало дѣте у мраку по улици тумара, не буде то његово војевање са хаветима по вољи, и тако му то четовање строго забрани, претећи му, да ће, ако не послуша и строжије насилне мѣре употребити.

У овим и овим подобним дѣтинским догађајима гледали су сви паравне дарове за војнички живот; а и сам Сава, кад одрасте, осѣћао је особиту вољу на ту живота струку, и покушавао је више пута том стазом поћи; но никад му се није дало жељу испуњену видети, и он послѣ вѣка од 80 година умрѣ мѣсто у генералској униформи, у плаветном оном грађанском фраку, у ком смо га сви, кои смо имали срећу лично га познавати, кроз цѣло врѣме за послѣдних 20 година његовог живота виђали, и кои је као што су ми пријатељи казивали, он сам увѣк правио.

Но лѣпа ова својства, промишљености, бодрости, храбрости и неустрашимости пратила су га кроз цѣо живот, и послужила су му у више прилика, да себи и другима корист и част прибави.

Јован Текелија добивши налог, да градић Арадски прави, доведе људе са свију страна, да помогну градити. Ови су сви неимајући кућа под шатори живили, а дасе гдѣ имају Богу помолити, начине малу цркву, и посвете је светом отцу Николају. Доцније кад Јован Текелија

оберкапетаном поморишке милиције постане, онда даде на мјесто те прве црквице другу сазидати, која и данас постои, но посвећена је св. Петру и Павлу. Исто тако стои и стара Текелијна кућа, која на димњаку број лѣта 1705. носи и данас; чардак пак, са кога је оберкапетан на Турке, онда јошт у Банату бивше, пазио, срушен је.

Ова дакле Текелијна црква стане се около г. 1770 малати. Наравно да се и мали Сава свеједнако тамо находио, гдѣ су светитељи и друге лѣпе прилике под кичицом живописца, као на рѣч створитеља на праздно пре тога дрво излазиле.

Овом приликом пробуди се други дар у дѣтету, и он стане родитељске зидове са разним приликама усрѣћавати. Доцније преда се овој вѣштини, и тако је и ликове, особито у минијатури, и предѣле вѣшто знао рисовати, чим се чак и у старости својој радо занимао.

Нарочито је пак дар за лица имао, и по том је познате људе и ако су на сто миља удаљени били, или већ и у гробу лежали сасвим живо нарисовати могао.

Послѣ шесте године пође у школу, и опомиње се радо тога времена, особито што их је учитељ свагда пред школу скупљао, и ту пред своим очима сиграсти се пуштао, што их је у своје врѣме у шуму водио, и ту им имена дрва, трава и цвѣћа казивао, а нарочито што их је лѣти сам на воду пратио, и ту пуштао, да се мањи у плитћој а већи у дубљој води купају и праћкају и том приликом дѣцу пливати учио.

Чудим се, како није име овога врстнога учитеља забележио, а и жао ми је, јер кад погледимо кад је то било, и кад помислимо, како су наши учитељи све до

најновијег времена са дѣцом поступали, морамо с правдом признати, да је то, како се звао да звао, разуман и одличан муж бити морао.

Ко је великог нашег родољубца Саву познавао, тај зна, да је у својој старости пун душевности био. Из тога узрока сѣћао се увѣк радо и сладко на миле игре дѣтинства, којима се баш та душевност и развила, и немогу пропустити, да не споменем, како му је и у послѣдњим данма пријатно било тих дѣчијих игара опомени се, које је и у најдоцније дане све по имену знао и точно описивао, као игре: ропице, чуга, дугмета, из кола кучке, кампоша, висикампоша, кожице, чикчорбе, шепе, баке, лопчића, квочке, сливати звоца, проштца, клиса или клипка, врабаца или попка, жмуре, јандеде, кола, царице.

Године 1770. пође у латинске школе. Исте године познао је два велика појављења на небу: репату звѣзду, која се на истоку виђала и реп на сѣвер окренут имала, и сѣверну зору, која је особиту снагу имала тако, да се од ње по кући све као усијано гвожђе блистало.

Исте године имао је част заједно са родитељи цару Јосифу II. у Араду представљен бити, кои је сбог рата са Турцима по Банату ишао па се у Арад свратио. На Текелијној цркви стојао је на крсту орао. Ово је цару у очи пало, и тако запита, каква је то црква? Одговоре му: Текелијна; цар запита даље, да ли јошт кога од те породице има, и кад му одговоре да има, заповѣди да му се сутра дан представе, и тако му отца, матер, сестру и њега пред цара изведу. Том приликом зажели Цар Јосиф нашу службу видити, те тако владика Пахомије Кнежевић службу одслужи, при којој је Цар на лѣвој

страни стојао, а послѣ службе морао му је дијакон Фелд-вари, који је доцније Архимандритом постао, све латински толковати, што се при служби ради и говори.

Година 1773. доживи Сава особиту радост. Казали смо, да су му родитељи у доста оскудном стању били, слѣдователно лако се даје разумѣти, да су његове сопственне мале финансије сасвим хрђаво стојале. По речене године дође му стриц Лазар, Мајор русски, који је у Каравлашкој против Турака војевао, у боју очи опрљене добио, и лѣка у Пешти и Бечу тражити морао, и допесе му од другога стрица Петра Текелије, који је у Русији генерал био, и тамо добра добио, 100 рубаља, које речени стриц Сави, брату и сестри му послао бјаше. Не може се изказати, с каквом је радошћу Сава овај свој први капитал поздравио и гледао. Но та радост му не могаше дуго трајати, јер будући да му родитељи и сами ту подпору потребоваше, то су дѣца морала ово своје имање још за живота наслѣдницима отцу и матери дати; но овом приликом пробуди се у Сави жеља имати и од другога независити, те је тако у позднија времена заиста своје ствари тако водио, да је и сам за себе и за друге доста имао, и послѣ смрти своје народу своје безпримѣрно наслѣдство оставио.

Исто тако мала но значајна чрта из Савиног дѣтинства јест и ова. Године 1774. дође му брат од стрица Константина Текелије, именем Јован, Поручик у служби русској, и прими наслѣдство и приходе, кои су му од пустара припадали. Том приликом однесе и обадвѣ колајне Јовану Текелији бившем поглавару арадском дате, од коих је једна била од сребра са образом Цара Петра Русског у брилијанти, а друга од злата на златном великом ланцу, од цара Јосифа I. добивена. Ове су ко-

лајне послѣ у Русији пропале; но Сава је и онда, кад су однешене, и увѣк послѣ за њима жалио.

Године 1775. пошљу га родитељи у Будим, да Поезију слуша, у које се време на угарским гимназијама прије слушала поезија, па послѣ реторика. Те године искуси Сава први пут удар у срце, кои се послѣ више пута поновљавао, и живот му много огорчавао.

Сава је имао брата Петра, но љубимац матере био је син Сава. Ово се Петру није допадало, па или само сбог тога или може бити и из других узрока омрзне на брата, и из тога се више пута између њих раздор породило, кои је особито Сави немио и непријатан био.

Речене године одведе Петар брата у Будим, да га намѣсти, па мѣсто да је гледао, како ће га боље удомити, а он се само освртао, како ће јевтиније проћи, и тако га даде на квартир и кост код једног швача, гдѣ је истина само 5 фр. на мѣсец плаћао, али зато на сламњачи спавати и ћебетом се покривати, и са швачким момцима јести морао.

Ово је Сави врло тежко пало. Он мајчин маза, па да тако једе! Јошт му је теже било, видећи да друга два ђачета, кои су ту с њим заједно намѣштени били, но мало више плаћали као кнежчићи живише, имајући лѣпу од куће донешену постељу и добијајући и она јела, која за швачке момке интердиктом обложена бијаху, и тако се и Сави домашити недадијаху.

Но чим га је штедљивост братовљева уштрбила, то му је његово добро владање накнадило. Дѣте, које се својим добрим својствама код мајке своје удвори, умилиће се зацѣло и другим женама: јер што се једној матери на дѣтету свом допада, то ће га и другим матерама пре-

поручити. Тако је и овдѣ било. Сава мало помало дотлѣ дотера, да га швачка као своје дѣте омилује, и тако га је боље свачим надгледала, него и сама она друга два више плаћајућа господичића.

А друго гдѣ је среће, ту није штете. Ту у Будиму живеле су двѣ тетке Савиног отца, кћери Остоје Текелије Оберкапетана, обадвѣ удове. Старија Чава била је удата за Јенејом Лацком капетаном, а млађа Марија за Александром Прерадовићем, братом Рацка Прерадовића, који бијаше отишао у Русију, гдѣ је доцније Генералом постао и настанио се.

Ове двѣ старе госпође, од којих је једна 90 а друга 80 година имала, пазиле су га и надгледале што може бити боље, а нарочито старија Чава, која му је од дана Сенћанске битке, гдѣ је она онда живила приповѣдала, и Сави је жао било, што у оно време јошт важност тога цѣнити није умѣо, а много би којешта од ње чути могао, што је и за његову породицу и за наш народ уобште много вредило.

Године 1776. мало није на свагда несрећан постао. Био је у квартиру код неког фелчера у Будиму, који је и момке држао. У исту кућу досели се један доктор медицине, а са овим дође куварица и собарица. Ове су женскиње биле врло бѣле, и фелчерски момци пису себи могли другачије изјаснити, како тако бѣле бити могу, него номисле да се морају свако вече киселим мљѣком мазати па да истерају сасвим мак на конац, науме у вече вребати шта раде. Но будући да су исте у првом спрату живиле, то су се морале наћи лѣствице; ове се приправе, пак около 10 сати у вече наслоне се лѣствице на зид, па онда се пита, ко ће горе. Незнам како и одкуд,

еле се на лѣствица нађе наш студент Сава Текелија, момци га наговоре, да се препне, и завири шта раде тамо те дѣвојке. Он горе а врата се од куће отворе; нашао се гост, па га прате из куће. Ко бијаше доле, тај побѣгне, а онај на лѣствица бржебоље доле. Но помрчина, не видисе, а нашем се лѣствичару дуже учини, да се спушта него што би му се чинило да небијаше неприлике, па мислећи, да близу земље бити мора, скочи, но јошт није сасвим доле био, а на истом мѣсту и камен се десно, те падне на њега и угане ногу тако, да су га у собу унети морали. Стану га облагати и мелемом обвијати, но све бадава, кроз 8 дана није се од тежка бола у кревету преврнути могао.

Послѣ нѣколико дана дођу му кола од куће и тако болестан оде родитељима, гдѣ је сбог ноге слѣдујућу годину остати и у Араду реторику слушати морао.

Те године пренесе се Свеучилиште из Трнавe у Будим, и смѣсти се у краљевски двор.

Године 1779. и 1780. проведе у Будиму, гдѣ је философске науке слушао, и код професора Валтера рисовати учио. А кад се у јесен кући врати, онда навали матери на њега да се жени; но немогаше га на то склонити, будући му је жеља за наукама у прсима као жива ватра горѣла. Мати не пушта, а он хоће да иде: па тежке невоље за њега. Неостане му дакле друго, него логику свршених дѣла употребити, и тако најми једна проста кола, и науми крадом удаљити се. Но родитељи му осѣте кола и тако дође до крајњег преговора, који се за њега и повољно и неповољно сврши; повољно, што му се мајка најпослѣ приволи, да га пусти, неповољно, што му уједно јаве, да од њих ни крајцаре добити неможе.

Но овоме се за тај пар дало помоћи. Сава је, као што смо већ мало више примјетили, јошт пре тога осјетио потребу за себе се постарати, да од другога сасвим не зависи, па је мало помало неколико дуката био скуцкао. У овом му је помогло и то, што му је 1779. године брат из Русије био дошао, па му од стрица генерала 100 рубаља донео. Он је истина онда одма у Беч похитао, и себи лепе хаљине па које је врло много држао, начинио и златан сат купио био, али је ипак неколико бљих рубаља за црне дане на дно сандука оставио и добро чувао. Осим тога добио бјаше лџпу московску бунду из Русије, на коју се у случају потребе као и на само злато ослонити могао, будући је та роба у овим земљама увјек купца имати могла.

Ослонивши се дакле које на оно мало дуката, које на своју добру бунду, а притом у крајњој нужди и на онај златан сат, пак и на саме своје лепе хаљине рачунајући, оправи се на пут, пак јошт се и јаче размакне, и поведе са собом и лакаја, кога у Пешти заодџне.

У Бечу одма стане гледати, како ће у инжинирску Академију доћи. Казали смо већ, да је дарове за војника имао, и тим путем кроз живот ићи желио; чули смо да му је и дџд и прадџд на том пољу до славе дошао био; а знамо, да је морао често и на стрица генерала у Русији мислити, кои је у толико већа цифра у рачуну младића бити морао, што је на том путу у непознатој царевини не само до велике службе него и до сјајна имања дотџрао. Није дакле чудо, што је најпре на она врата куцнуо, која у ову дворану воде.

Оде дакле Обрштеру Валису, и каже му, да би желио у инжинирску Академију примљен бити. Овај му из-

јави, да је примање у ту академију са извѣстним годинама скопчано, и да је он те године поодавно прешао: него нека се потруди фелдмаршалу Пелегринију, па ако му он милост не издѣјствује, неће нико. Но и ту nebude срећнији; и овај му каже, да је за ту академију већ сувише велики, и да га с врата скине, обѣћа му, да ће се јошт са Валисом разговорити, него да се опет код тога пријави.

По други пут к Валису отишавши добије тајисти одговор; само што му сад Обрштер и то дода, да би боље било, да време негуби, него одма у војнике да стапе и у регименту ступи; по пропису неможе се у академију примити, ван ако му то сам цар лично допусти.

Ко је познавао Саву, тај је сигурно знати могао, да он непреправљен, неслушавши науке војничке у војнике ићи неће, и у томе се неби ни преварио; али би и то сваки за сигурно држао, да он ни на кои начин неће пропустити, и код самог цара срећу покушати. Но кад судбина с ким што друго закључи, онда и характери сами себе изневѣравају. Па тако буде и овдѣ. Мѣсто да се то послѣдње средство покуша, остави се Сава напрасно и академије и регименте, и окрене се университету, те стапе виши матезис, полицију, каноничко, природно и свеобште јавно право код славних профессора Сонненфелса, Бема, Цайлера и Банхида слушати, и будући да прије фисику подобро пренебрегао бијаше, то се сад с толико више воље на њу натури, уједно Лебера у анатомији, Жакмена у хемији и ботаники слушајући. Најмање је у матезису напредовао; суви и премноги бројеви пемогоше другим оним лѣпим наукама одолѣти.

Колико се младић овај у ово време трудио, с ка-

квом се вољом и с каквом снагом наукама посветио бјаше, види се најбоље из тога, што је у исто доба, поред оних силних и великих наука, код Шмуцера лица и предѣле рисовати, па уз то још флауту свирати, француски, талијански и шпански говорити учио, у чему је свему кроз оне двѣ године, које је у Бечу провео, пожелани успѣх учинио.

Но премда је и финансијалне науке слушао, то му ове нове изворе прихода не отворе. Живио је истина врло фругално; обѣд није му смѣо никада више од 8 до 10 крајцара заискати, а с вечером се није никада ни састајао, што му је врло неугодно било, будући да му се тѣлу баш у то врѣме прохтѣло бијаше као из воде у вис терати, али су године дуге, а дукати ушли у тај хрѣв обичај, да се час на час по кои изгуби и из касе загребе, те тако наступи заиста онај случај, кои је за лѣпу московску бунду и златни бечки сат погибију носио.

Но лакај бијаше новије покућство од бунде, и тако прво дође ред на њега, да неповољним копштеллацијама на жртву принесен буде; овај је у толико прије бунди уступити морао, што се с њим уједно и један фактор домашње конзумције уклонити могао. Али ова финансијална операција укаже се само као паллијативно средство; московска бунда била се јако са лакајем опријатељила, па је за њим дотлѣ тужила, док и сама једно јутро за њим из куће не оде и на своме мѣсту 36 дуката остави.

Дошавши у то време Павле, царевнѣ руски, и Пијус Папа римски у Беч, повуку и за Саву Текелију изванредне издатке, и тако немогаше ни златан сат памѣњеној судби избѣћи, само што се код њега у мекшем

виду укаже, те мјесто да буде продан, морао је само на кои дан у залог отићи.

За то време прође кроз Беч и Петар Петровић црногорски владика, идући из Петрограда, гдѣ се за Митрополита бијаше посветио. Ово је онај Митрополит Петар, кои је својим животом и Богу и народу тако угоднио, да га је Бог светитељске чести удостојио, а народ му се именом као највећом светињом заклиње.

Бечки посао буде свршен, новаца сасвим нестане, а родитељи једнако и све јаче кући зову.

Сава би у Пешту ишао, да тамо православне науке сврши, будући да сад, кад му се жеља за војничким животом бијаше мало охладила, само у томе напредак свој види, ако угарска права сврши: али ако оде кући, то га родитељи зацѣло даље пустити, а ако и опет силом пође, новаца му дати неће, а са овима је пак сасвим начисто свршио.

Шта дакле да се ради? Ваљало би и родитељима по вољи учинити, и кући отићи, а требало би при том и до новаца доћи, да се у случају, ако се силом у Пешту узмора, ситних трошкова нађе. Кад се човѣк у највећем теснацу нађе, онда је и најдосѣтљивији. Тако буде и код Саве. Намисли ићи кући, али ту прилику употребити, да заједно и до трошка за Пешту дође. Пише дакле родитељима, да би и сам већ желио кући доћи, али да му није могућно једно зато, што нема трошка за пут, а друго што и дугова има, па га зајмодавци не пуштају, а дугове је морао начинити, будући да је морао јести, родитељи му пак никад ни крајцаре не послаше. Јесу ли му родитељи осѣћали, да су криви, или не, то се незна, али на ову синовљу ремонштрацију дође у Беч за

њего 50 дуката. Ово је била лѣпа сумица, али Сава пронађе, да му неће за Пешту доста бити, па настави своју финансиалну операцију и даље. Пише дакле кући, да је новце примио, али да дуг не залежу, него кад су већ ову жртву принели, а оно јошт да домакну па да се једаред са бечки рачуни разкрсти, на које му родитељи јошт 40 дуката припошљу.

Он затим искупи сат, а друго, будући да више дугова имао није, сложи на сигурно мѣсто, па сѣдне на једну лађу те у Пешту, а оданде на коли у Арад оде, где га родитељи с великом радошћу дочекају.

Послѣ прве радости навали на њѣга мати, баш како бијаше и предвидио, да више од куће неиде, него да се ту стани и да се ожени. Но и он остане својој намѣри вѣран, изговарајући се, да о томе неможе сад ни разговора бити, док почете науке не сврши, а кад с тим буде готов, онда и куда ће, него гледати да се окући.

И тако срећније прође, него што се надао, јер не само да га у Пешту пусте, него му јошт и трошка даду, да не мора као у Бечу дугове правити.

И на тај начин почне 1782. год. у Пешти правословне науке слушати, и то с тако добрим успѣхом, да је при свем том што је православци Србин био, и опет кроз све три године прво мѣсто међу одличнима добијао.

Године 1783. био је војнички стан у Пешти, и цар Јосиф дође и сам тамо. Он је ишао од Столнобѣоградске стране, слѣдователно морао је између Будима и Пеште преко моста прећи. Но тек што цар на срѣди моста буде, запали се у Воденој вароши у Будиму једна кућа. Цар одма тамо похита, и стане сам заповѣсти издавати, и тако његово присуство и сходне паредбе варош од

велике штете сачувају, која би је зацѣло постигла, да се није хармициално зданије с тежком муком од ватре отело. Овом приликом остави цар Јосиф и слѣдујућу казку као спомен свога имена.

У тој невољи и пужди изиђе на мѣсто пожара и свештеник ондешњи са светом тајном, да би се небо смиловало и помогло. Народ кад види светињу падне као обично на колѣна, и тако се остави гашења. То наравно с гасењем забављеном цару не пође у рачун, који је волео видети људе да вуку воду, него да клече и ништа не раде. Зато приступи к свештенику, скине шешир пред светом тајном и рекне: „Идите отче у цркву, па се тамо Богу молите; овдѣ треба људи да гасе, а не да клече.“ Свештеник се уклони, људи приону, и тако се већа несрећа предупреди.

Истом приликом обогати се публика, која је на сваки корак и сваку рѣч цареву мотрила, јошт с једном принца Францишка, послѣ Цара Франца I., карактеризирајућом повѣстчицом.

Наслѣдник царев несврши ништо овоме по вољи, те се овај мало разсерди и повиче: Незнам, што ћу чинити; овај нема нимало своје воље, ако му рекнеш, да гуди, он ће гудити до мрака, ако му заповѣдиш, да што друго ради, радиће, али да сам штогод почне, никада! То чују гардисте, па се послѣ по цѣлој Пешти пронесе, и наравно и до ушију нашега јуристе дође. Спомињући ову анекдоту примѣчава после дугог времена старац Сава Текелија: тако је и било, Цар Франц I. хотѣо је много пути што добро да учини, али је други другчије почео, и он онда остави своје и пристаје уз туђе мисли.

Године 1785. сврши Сава Текелија православне на-

уке, и пријави се за ригорозне испите, које је с успѣхом издржавши диспутира у Мају пред многобројном и сјајном публиком, и постане доктором права.

Колики је шум ово учинити морало, може се лако помислити, кад се дозна, да је Сава Текелија онда први од свију Србаља доктором права постао. Може се дакле мислити, како су људи на тога првога доктора читаво с њѣким страхом погледали, како ли се опет млади доктор са своје стране узвишеним осѣћао, кад, куд је год погледао, друга себи видити није могао.

Јошт морам споменути, да је проф. Ницки, ондашњи Президент намѣстничког Савѣта и Камере исте године у месојеђе шиљао к Текелији конзилијара Такача, да му каже, да га Н. Екселленција за Секретара код конзилијума имати жели.

Већ се из овога види у коликом степену бијаше онда млади Текелија позорност и узвишених редова на себе обратио. По он се на овој милостивој понуди захвали, мислећи да му се иста за оно време задржи, кад се из Русије, куда на њѣко време одлазити намѣрава, поврати. Конзилијар Такач није се могао доста начудити, како може млад човек, који тек из школе изишао бјаше, такав чин тако лако из руку пустити, за који други многи цѣо свој живот у радњи и послу провести морају.

И могао се заслужени конзилијар овој лакој памети зачудити; јер ко зна, како у свѣту бива, томе не треба казати, да таква срећа младом човѣку сваки дан не долеће. И сам Сава послѣ је ово тражио и желио, што је сад тако лако одбио, али за онда немогаше добити. Међутим изкуство показује, да оно, што нам лако долази, лако од себе и пуштамо, и да млад човек, ком се срећа

одма у почетку смјјати почне, држи, да ће му се сваки дан све већма смјшити. Па онда и то видимо, да такви људи, којима се срећа у младости милостивом укаже, никада је доста цѣнити не науче; него јој увѣк тако исто леђа окрену, као што она њима радо лице своје обраћа. И ово је често узрок, да такви људи, за које би главу дао, да ће до највишег достоинства доћи, на једаред падну, па више никуда, а то одтуд бива, што им се срећа смјши, смјши, па кад они мисле, да ће им се она јошт насмјшити, а она уједаред прне, па никад више. Тако је било и код Саве Текелије. По овом почетку и по њким случајевима, које ћемо касније видети, судећи нико неби посумњао, да га нећемо набрзо на врло високом степену господства угледати: али он својој пријатељици окрене леђа једаред, па и други пут, а она онда прне, те остане приватним грађанином, за кога се мислило, да ће можда и на крмилу правитељства гдѣ и кадгод приспѣти.

Но и ово је ваљда судбином овако бити имало. Јер да је он умѣо своју срећу за себе привезати, можда би му име већма се сијало и јаче грмило: али нама Србљима сигурно неби то био, што овако, па би многа суза канула, коју је он сада утро, многи у опанци остао, кога је он у свилу и кадифу довео.

И са овим свршујемо први период живота Саве Текелије, ограничавајући излагање наше на његово дѣтство и оне године, у којима се преправљао, да као муж у коло судбине и својом руком дирнути може и смѣ.

У овим младим годинама своим видио је Сава Текелија у отачству свом двѣ велике политичне промјене,

које нису без утока на његов карактер остале, и зато их укратко споменути морамо.

Родине 1778. инкорпорира се Банат у Угарску, који је дотлѣ под нѣмачком администрацијом, и као различна од угарске провинција сматран био тако, да су између њега и Угарске хармиције постојале. Мађара у оно време у цѣлом Банату ниси могао наћи ни једнога.

Други важан догађај била је промѣна управе у Угарској под Царем Јосифом II. Овај укине 1785. сву угарску домашњу администрацију, сбрише све вармеђе и судове, и раздѣли Угарску на 10 коммиссаријата. Сваки коммиссаријат добије једнога феишпана, који уједно и преузвишености наслов добије; вицишпани са магистратом имали су само политичку администрацију водити, а судејске ствари предане буду особитим судовима *judiciis subalternis*, који су председника, 4 ассессора и актуара, и други персонал имали. За судбени поступак уведе се *Gerichtsordnung*. За службени језик узме се нѣмачки, и сваки, који га није знао, морао се службе оставити. Дођу землѣмѣри војени и стану земље премѣравати, да се може порез по њима разрѣзати; власти морадоше своје приходе објавити, и тако сасвим нов начин политичког живота заведе се. Сигурности ради разложи се по вармеђама регуларна војска.

На концу ове године роди се буна Хоре и Клочке у Ердељу, у којој устану подданици на спаије, Романи на Мађаре. Мађари су држали, да је ову буњу управо правителство нѣмачко запалило; но цар Јосиф оправи војску на бунтовнике, који ове потуку и коловође ухвати; ови буду затим осуђени и на 4 комада разсѣчени,

које комаде примѣра ради пред вратима четири различна мѣста обѣсе.

И сада ћемо приступити к другом периоду живота нашега Текелије, у ком је као муж позван био, да и сам роллу на позоришту свѣта игра.

ДРУГИ ПЕРИОД.

Јавни живот.

Године 1786. пише му стриц генерал из Русије родитељима, и позове их, да му сина Саву пошљу у Русију, будући је рад, да га за наследника свога учини и преправи. Родитељи нису хтѣли на то пристати, и тако је само на тај начин допуштење од њих добити могао, да оде у Русију и стрица види, али да се опет дома к своима брати. У овом га је брат помагао, он му је и новаца дао, те је 4 коња купио, слуге најмио, и себе за пут добро оправдио. Љубав ова брата долазила је одтуда, што га је желио у Русију оправити, надајући се да никада више доћи неће, и тако да ће све добро у Угарској њему остати. Ово бијаше Сава добро провидио, но будући му је то за тај пар у рачун ишло, то га није толико ни дирало.

У Мају 1787. крене се на пут преко Дебрецина и Кашаве; пређе на Комарнику границу и дође у Дукљу, Львов, и Броди; ту пређе у Пољску, која је онда не

давно под Беч подпала била, и огорчи се кад види, како беамтери нѣмачки сурово са Пољацима поступају.

У једноме селу иза Бардичоме стане коње одмарати, и он пође по обичају своме по мѣсту, да види што је примѣтити вредно. Ту смотри у једној сељанској кући много људства. По изгледу не знаде у први мах или се часте или свађају. У кући сѣди за столом једна превезом застрта женскиња са више женских и мужких особа; споља опет дођоше други људи на врата. И они у соби и ови споља имадоше појаке батине. Кад ови дођу на врата од собе, скоче они, кои у соби бијаху, на батине, и тако му се учини, да ће одма до баталије доћи. Но мѣсто боја отворе се преговори. Ови с поља ишту дѣвојку, они изнутра недаду без 1000 рубаља. Цѣнкање се започне, и тако најпослѣ углаве, да сваки од ових с поља даде по крајцару, па ће им робу предати. Нато их пусте у собу и ударе у пѣсме. Сад види наш путник, да су то сватови. Доцније је у једном селу свога стрица генерала продужење подобне руске свадбе видио. Кад вѣнчају младенце, онда момак са свои сватови оде својој, а дѣвојка са своима својој кући. Послѣ обѣда иду момачки сватови с њиме по дѣвојку, но ту га дѣвојачка страна онако дочека, као што мало пре приповѣдисмо. Кад добије момак дѣвојку, метну је на младожењина кола са другом каквом младом, а младожења да покаже, да јој је сад он господар, узме бич, па је два-трипред подобро по леђи ошине. И то је прва милост, коју од мужа искуси; шта у то тренуће невѣста мисли, и желили, да јој та милост и прва и послѣдна буде, то морамо читатељима оставити, да погоде; јер хроника наша о томе ништа не говори.

У Листопадову, $\frac{1}{4}$ сата од Мирограда, била је онде граница између Руске и Пољске, а у Мирограду је обитовао стриц Текелин генерал. Одма рапортирају генералу, да му је синовац дошао, и док се овај у гостионици пресвлачио и од пута чистио, дође му и адјутант стричев капетан Петар Манојловић, и каже му, да га генерал зове у госте.

Овдѣ је пуждно, пре свега, да се мало изближе са овим господином познамо. Он је имао двор покрај Мирограда на једном брегу, од куда је видио сву варош и чак до границе к Листопадову. Мироград пак сам лежао је у долини близу границе Пољске. К југу на брегу дао је генерал Текелија одмѣрити за себе иџколико јутара земље, и ту је особиту курију начинио. С једне стране двора населио бијаше до 70 домова Црногораца, и тако се ту у оно време, кад је Сава Текелија тамо дошао био, јошт чуло србски говорити. С друге стране на исток населио бјаше генерал једно 16 домова крѣпостних људи из своих села, која је у Витепској губернији имао, кои су га у двору служили и послуживали. На пол сата далеко имао је тако звану пашку за пчеле; ту је могло бити до 2000 јутара, и ту је имао своју шуму, ораће земљ и ливаде. На три сата даље имао је генерал једно повелико село, а опет на рѣци Бугу, граници Турској воденицу са 12 кола и село.

У Витепској губернији имао је 25 села, која му је царица руска подарила онда, кад је Запорожке козаке покорио. Двор у Мирограду био му је простран са једно 20 шпалиратих и паркетиратих и богато намѣштених соба. У Мирограду је имао Св. Николајевску цркву, у којој је 1792 погребен.

У то време је била руска армада у три војске раздѣљена; једну Молдавску командирао је Потемкин, другу кримску Суваров, трећу Кавказку Текелија. Ова се састојала из свију Козака и других народа до Кавказа, и износила је до 84,000 људи; осим тога имала је придружене двѣ флотиле, једну на кашписком а другу на црном мору. У војсци Текелијној служио је и Селим Кан, син онога кримског татарског кана, који бијаше Крим Руссима предао, и син Грузијског цара, обадва младићи од једно 20 година; онај је командирао коњаничку овај пѣшачку регименту. Сава Текелија обадва их је видио и лично познавао.

На осам дана пре него што је Сава Текелија у Мироград дошао, пропутовао бјаше туда цар Јосиф II. који је са царицом Катарином II. у Херсону састанак имао. Повод овом састанку био је договор против Турчина; но да би се ова права намѣра прикрила, скупи се у Херсону стан, у који царица и свога сусѣда цара Јосифа као у госте позове. С том војском у Херсону командирао је стриц Текелијев, који је кроз то време код царице ручавао. Ова нађе, да генерал Текелија тако здраво наличи на Петра Великог, да му лик снимити даде, и у Петроград са собом понесе. Ту је с царицом онда био и кнез Потемкин; царица оде у Петроград а Потемкин остапе у Новој Србији, и да би имао јавног узрока, што се ту бави, купи село Михайловку и ту је држао главни квартир.

Овако је стојао стриц Савин у Русији, кад му је овај као наследник у Мироград дошао. Може се дакле мислити, каква се будућност пред очима младића отворити морала, који је и онако већ наклоњен био сре-

ћу као дужника сматрати, који му капу скидати мора, хотѣло му се ули нехотѣло.

Кад оде к стрицу, дочека га овај на алтану изишавши му на сусрѣт, и ту га загрли и пољуби. Одведе га послѣ у Кременчуг, кѣри његове покојне супруге Серезлинице, коју ова са првим мужем Черезлијом родила бјаше; и дозове другог му стрица Лазара Текелију обрштера, који га послѣ са собом одведе, и са своим тастом генералом Чорбом, даље с генералом Хорватом и другим одличнијим србским породицама позна.

О Петрову дну развије се слава, у којој му је стриц живио, у највећој свѣтлости. Њему за љубав лежао је Олвиопољски полк, који се пређе србским звао, и у ком је генерал Текелија прије као Обрштер служио ту у Мирограду; а кад приспѣ овај дан његовог тезоименитства, онда се изкупи ту сјајно друштво, којом је приликом региментска баанда и србске пѣсме свирала. Друштво је било, као што рекосмо, многобројно; велика сала и 4 друге собе биле су са астали, за којима се ручало, запремљени. Послѣ обѣда стане се играти. Но генерал јошт није могао србски начин заборавити. Док су други играли, дође он у особиту собу, гдѣ се бијаше сама србадија скупила, а ту се почне с њима својски веселити; са Москаљи, приповѣда Сава Текелија, није се хтѣо никада у велико пајташтво упуштати. Ту се дакле онако србски пило, пѣвало, грлило, љубило и веселило; а особито је друштво веселио пѣки Обрстлајтнант Иванов из Сомбора, који је многе србске пѣсме знао и пѣвао. Послѣ полдне забуни се у ову собу и генералмајор Принц Љубомирски: обрстлајтнант Иванов онако поугрѣјан навали чашама на генерала, други му

стану помагати, те ти мога генерала поштепо убрале. Ови су дакле на Дону исто тако проводили, како су на Тиси научили били.

Ту код стрица остане, док се непочне зуцати, да ће рат букнути. Међутим имао је једанпут срећу и Потемкину представљен бити. Пред салом, у којој је кнез био, находио се генерал en chef кнез Репнин, који се пријатељски с њим у разговор упусти. Сад се отворе врата, и стриц га уведе кнезу Потемкину. Ту је била и грофица Браницки и јошт двѣ даме. Кнез га веселим лицем прими, и француским језиком дамама представи, које су га од главе до ногу премѣравале, али ни једне рѣчи нису проговориле. Затим буде ту на обѣду, и послѣ полдне врати се са стрицом у Мироград.

Добро је ту живио, али је двапут ништо учинио, што му је можда јако шкодило.

Одма у почетку оде са Мајором, како се послѣ опомињао, Јовановићем на стричеву пашку. Овај је био на гласу као најбољи ловац у Русији, што је могао орла на расту сѣдећа из пушке убити. Сава као млад човѣк није се могао уздржати, да не покаже, да то јошт није ништа, и зато узме пушку и стане препедице, шеве и ласте у летењу гађати. То је морало бити тамо донде нечувено, и тако Сава уграби мајору палмову гранчицу, али је доцније искусио, да је боље около такога великог господина стрица имати пријатеље него понижене такмаце.

Исто тако шкодио је себи и другом приликом. О Петрову дну у оном друштву, о ком смо горе споменули, била је и ћерка полицајног началника Мироградског. Млади Текелија морао се истој мало боље допасти, и

тако су се више повѣрено разговарали, него што се то адјутанту његовог стрица Мајору Олшавском, који је исту госпођицу волѣо, допадало. Да се адјутант генералу тога ради јадати морао, искусио је послѣ из рѣчи стричеви, који му је свѣтовао, да се у друштву с госпођама и госпођицама већма уздржава.

Кад се стане говорити, да ће до оружија доћи, замоли Сава стрица, да га пусти, да види Москву и Петроград. Један дан пре, него што ће се генерал к војсци својој кренути, зовне га к себи, и даде му 2000 рубаља, од којих да му купи нѣке утвари за цркву у селу Михеи, а друго да потроши на себе. А куда да идем? запита синовац. Куд хоћеш! одговори му стриц. На ове рѣчи тргне се Сава, и помисли, шта је то? Стриц ме је овамо дозвоао, да ме усини и наслѣдником учини, а сад ме шиље у свѣт, куд ме очи воде. Међутим добије од стрица препоруку на генерала Петра Васиљевића подполковника у преображенском полку министра Безбородка, и писмо на кнеза Потемкина, с тим да је кнез обрекао, да ће му дати препоручителна писма за Петроград. На ово се мало синовац окуражи, мислећи: на сваки начин добијам добре препоруке. Није управо знао, шта да мисли, али је почео сумњати, да му је стриц од прве намѣре одустао, и држао је, да се и стога покајао, што је од једне женске извап брака једно мужко и једно женско дѣте имао. Јошт к тому добије налог, да кнезу Потемкину, ако га за то узпита, изјави, да ће генерал у први понедѣлник на команду одлазити, и с тим се крене на пут. У једном селу по наредби стрица, придружи му се један стражмештер, који ће га на путу послуживати. У вече около 10 сати дође у Михайловку, гдѣ је

К. Потемкин становао; одсѣдне у конак, и свуче се да легне, кад ал ето ти му једног кнежевог адјутанта, да дође кнезу. Текелија брже боље обуче се, узме стрицева писма и оде, и тако га пред кнеза пусте, чему се јако удиви, знајући, да иначе генерали по два три дана чекати морају, док их кнез удостои пред себе пустити, за које време код њега истина ручавају, ал ни једну рѣч од њега не чују. Потемкин га одма за стрица запита, шта ради, и кад ће на пут, на што му Текелија по добивеном налогу одговори, да се стриц за Кавказ спрема, и да у први понедѣљник полази. Кнезу је то повољно било, и рекне му, да је дежурном адјутанту казао, да му писма за Петроград приправе, него да дочека и остане ту на вечери. Весео на ове рѣчи отиде Сава у салу, гдѣ га адјутант Обрстлајтнант барон Ваји дочека, и каже му, да му је конак у принцовом шатору наредио. Но Сава се захвали говорећи, да је већ конак за себе нашао, и да жели тамо преноћити. Ова маленкост одсуди можда правац живота Саве Текелије.

Јер сутра дан, тек што се зора појави, пробуди га стражмештер његов говорећи: устајте, господине, зло! Кнез и цѣо генералштаб ноћас су отишли. —

Зашто? запита овај зачућен.

Дошао курир и јавио, да су Турци преко Буга прешли, и на то је кнез преко Дњепра у Кременчуг отишао.

Да је остао на понућеном конаку, то би сигурно и он с њима отишао и писма добио, која би му више помогла него све друге препоруке, а овако више до њих доћи није могао, и тако му се судбина окрене на другу страну.

То јутро састане се ту Текелија са генералом Давидом Нераццићем, генерала Зорића братом, који се мало са сувише журним одлазком Потемкина по начину србском нашали.

У Кременчугу није могао изићи пред Потемкина, премда га је тамо застао; у понедељник дође му и стриц у Кременчуг кнезу, и буде код овога више пута; но Сава и опет приступа не добије. У вторник најпослѣ изилазећи му стриц од кнеза узме га на страну и рекне му: ти нећеш овдѣ писма сад добити моћи, а ја полазим на Кавказ, него ћеш морати без њих путовати. И тако овај крене се на пут, па преко Полтаве, Ахтира, Куреца, Лежка, Гуле дође у Москву, и ту у Донском манастиру код архимандрита Миланковића србина из Нов. Сада одсѣдне.

Наравно, да је овде на овом путу необичне ствари и начине виђао, али се највише упрепастио, кад је у Тули на пазар дѣвојачки дошао. Ту на пијаци види једно 40 дѣвојака, гдѣ се трљају, смѣју и шале. Пита свога стражмештера, какве су то дѣвојке? Те су изишле на продају, одговори му овај. Шта? зар се овдѣ људи као марва продају? Запитајте их само, упути га стражмештер. И заиста на питањ, шта ту раде, одговоре му весело: Ми смо за продају, купи нас господару! Овај се забезекне, и не узхтѣ вѣровати, па онда запита: а би ли ви сампом ишле? Зашто не! одговоре му оне, хоћемо; нама је свеједно, радиле вама или другима. Боже мој, помисли путник, какав би код нас био плач и вриска дѣце за родитељи, а ове веселе продају се. Ово су биле кћери подданка, тако названих крѣпостних људи, које господари разним вѣштинама науче, па онда иду по свѣ-

ту, те заслужују, и господару понѣшто прихода дају, и то врло вѣрно испуњавају, јер знаду, да му је у власти у сваки пар патраг их дотерати, и на други можда тежи посао употребити.

У Москви га одведе архимандрит Миланковић фелд-маршаллајтнанту Милорадовићу, који га врло радо прими, и дуго га код себе задржи; но овај није знао србски говорити, већ су се русски разговарали.

Послѣ 8 дана крене се из Мскве, и дође преко Твера, Новгорода, који му се здраво због лѣпога положаја допадне, и Царскога села у Петроград, од куда је послѣ једаред и Кроиштадт посетио.

У Петрограду однесе препоручително писмо министру Безбородку, који га врло лѣпо прими, али му приступ пред царицу не издѣјствује. Код нашег посланика Кобенцла буде често призиван, и ту се са многим господом и руском и странном упозна. Између осталих врло су га радо имали посланици: Неаполитански, Француски и Шпански, јер је с њима са сваким дотичним језиком говорио. Ту му је највише у очи пало, што та господа глумце уважавају, о којима он онда јошт ништа није знао.

У Петрограду састане се и са нашим земљаком директором Јанковићем, кога је на позив царице Катарине цар Јосиф тамо био послао, да пормалне школе уреди, и који је послѣ тамо чланом академије постао.

У Децембру мјесецу стигне глас у Петроград, да је стриц Татаре у Кавказким горама славно побѣдио и 15,000 људи заробио; за коју му побѣду царица златан крст св. Владимира пошаље.

Код Татишчева покажу му план битке, коју је Суваров код Кимбурга над Турцима добио. Он се пусти у критику тога плана, и изрази се у говору, да је Суваров велику срећу имао. То се једном гвардејском официру учини увредително за Суварова, и позове га, да докаже што говори. Текелија се упусти у разлагање, и стера противника разлозима тако у тѣснац, да овај срѣчима: Хоть дурак! тољко нека и щастлив будет. Је ли му ово слободоумље к цѣли, да службу у Русији добије, сходно средство било, или не, то се извѣстно не зна, али зрѣлије године сигурно би о Суварову такву пресуду изрећи више се уздржавале.

Видећи да нема изгледа у Петрограду службу добити, обрати се на нашега министра Кобенцла, и преда му једну молбеницу на Цара, коју му овај у Беч послати обѣћа, уједно му пак препоручително писмо на принца de Ligne, кои се у главном квартиру код Потемкина налазио, давши, но Текелија ово никада употребио није.

Прожививши 4 мѣсеца у Петрограду крене се по зими к стрицу, но не удари више на Москву, него на Шклов желећи с једне стране познати генерала Зорића, а с друге видети села стричева у Витепској гувернији. На путу је имао неприлике доста; код Зорића проведе три дана, али села свога стрица не нађе; јер му нико за њи казати није знао, а зимње дова, тражити их тежко, те тако прешавши Мохолев и Чернигов и прешавши или боље рећи препливавши на саоница Днѣпр дође у Кијев, и ударивши преким путем преко Шпоље стигне срећно у Мироград гдѣ време до Маја проведе.

У Мају крене се на пут к стрицу, кои је онда на Кавказу у Георгијевској свој главни квартир имао. На

овом путу пређе преко Кременчута и Бахмута, гдѣ се са губернатором састане, на кога се здраво разједи, што је овај зло о Србима говорио, и њих као грубе, непослушне и на свако зло склоњене описивао, а притом знао, да са Србином и синовцем генерала Србина говори, но ипак се уздржао и ништа му није одговорио, и дође у Аксан на Дону. Ту му срцу мало одлане, будући га генерал поручик козачки лѣпо дочека и угости. У Аксану је видио прве калмуке и њихове черге. Од Дона до Донске слободе, преко 40 миља, нигдѣ није село нашао, но само редуте, и ту су га сбог опасности од Татара, од једног редута до другог страже пратиле. Уз једно брдашце изврате му се кола и сва полуме, но на срећу њему ништа nebude. Пропутовавши јошт 40 миља даље, стигне срећно у Георгијевску.

Ту нађе стрица у постељи. Добио бјаше од једног черкезског кнеза доброг коња на дар, а овај ненаучен на жвале, кад га генерал усѣдне, преврне се, падне на јахача и претисне га тако, да му крв на пупак удари.

Међутим док је синовац по Русији путовао, употребила бијаше интрига прилику, и код стрица га омрази. И тако кад дође у Георгијевску, буде укорно примљен. Послѣ је дочуо, да су му стрицу донели, да је он, док је у Петрограду био, против стрица царици молбеницу дао, у којој га је тужио, да незаконну дѣцу у фамилију уводи. Осим тога држао је, да су јошт 4 друга противна интереса против њека код стрица му радила. Сумњао је прво на стрица Лазара, који је онда три сина и двѣ кћери имао, и тако нерадо гледао, да му брат овога синовца наследником учини; даље мора да је и мати стри-

чеве ванбрачне дѣце, против овога десигниратог наслѣдника за корист своје дѣце радила; трећи противник био му је Мајор Игњат Станковић, који је код генерала у великој милости био и с новци му управљао, па је желио, да послѣ смрти генералове она дѣца све наслѣде, а он да им тотор буде, па све по своме ђефу нареди, што се заиста и догодило, те је послѣ и дѣцу и имање упропастио; најпослѣ био је ту и Мајор њџки Островски први адјутант генералов, који је на то ишао, да кћер генералову узме, на који се конач са Станковићем бјаше договорио. Један или други, или сви ови рачуни и интереси заједно учине, да пришелац из Угарске, као опредѣљени наслѣдник генералов у Русију дође, али без свакога наслѣдства у Угарску врати се, које им у толико лакше за руком изпадне, што се као што видимо, овај мало или нимало около тога трудио није, да стричеву љубав задобије и одржи.

У Георгијевској се бавио највише тим, да је планове Кавказа за себе снимао. Ту је једног черкезског и она два друга, о којима смо прије говорили, кримског и грузијског кнеза познао, стрѣлом гађати научно, и уобште од свију, само не од стрица свога љубљен и одликован био.

Стриц му је имао једног адјутанта мајора и два капетана, сви су мислили а и он је држао, да ће га барем капетаном начинити и за адјутанта узети, но и од овога не буде ништа. Мѣсто да му се стриц за њега постара, постајао је сваким даном хладнији и окорнији тако, да је синовац најпослѣ и од трпезе стричеве изостао, и код обрштера Павлова ручавао.

Најпослѣ науми одлазити, замоли дакле једног капетана артилѣрије, да поломљена кола оправити даде. Генерал је за то знао, по чинио се свему невѣшт. Кад му кола буду готова, даде из ергеле довести коње, и оде к стрицу, да се с њим опрости. Овај пити га је питао зашто иде, нити му је говорио, да остане; а сутра ујутру пошаље му 2000 рубаља на пут. И тако Сава у мѣсецу Септембру 1788. године креће се на пут у отацтво, и дође преко Ставропоља и Аксаија у Кременчуг, гдѣ се са стрицем Лазарем састапе, и са овим у његово село Александровку оде.

Ту је размишљавао, да ли да оде кнезу Потемкину, ког је онда под Очаковом био, и да код њега службу потражи? али надне му на ум, да кнез лако помислити може: да си ти честит, тебе би твој рођени стриц задржао, а да каже, шта је и како је, то се опет бојао, да стрицу не шкоди, као што је послѣ заиста разумѣо, да су му стрицу за зло узели, што свога синовца у војску примио није, а овај да се изговорао тим, да му синовац није хтѣо остати, будући да добара у Угарској има. И тако не оде Потемкину. При овоме ни то му је у глави било, да ће га гроф Ницки сад тим радије у службу примити, што га је онда, кад је тек из школе изишао био службом нудио.

Ту код стрица Лазара, Хорватових, и Чорбе части се јошт нѣколико дана, и дође преко Умањѣ, Тарнопоља, Львова и Дукље по зими и сиѣгу на Стропков, Ујхељ, Патак, Токај и Дебрецин те у Арад. Кад тамо, али ту ни отца ни матере, ни сестре, све побѣгло пред Турцима, кои бијаху Дунав претурили, и преко Мехалије до Лугоша дотерали. Но није им било замѣрити,

кад је и у саму нашу војску такав страх био ударио, да је прсла на све стране, па и сам цар Јосиф ноћу незнајући ни куда иде побѣгао. Други Турци опет бијаху код Панчева у Банат продрли и Томашевац прешли, гдѣ је изредни капетан Радивојевић од њих погинуо. У Араду нађе дакле само брата са фамилијом, и ту се мѣсец дана од пута одмори, па онда к родитељима у Будим оде.

У Георгијевској су га двѣ ствари интересирале: развалине вароши, која се и сад зове Маџари на рѣци Кума, и рѣка Терек, која не далеко одонуд протиче, сбог тога што је ту старо сѣдиште Маџара, Кумана и Турака видио.

У Будим дође баш у време месојеђа, кад су се балови држали. Обуче се дакле у богате татарске хаљине, и метне лук и стрѣле на раме, па оде на бал. Најодличнији свѣт, а особито грофица Алмаши, Радаи и Хадек стану разпитивати ко је то. Но он не хтѣде другчије говорити већ турски. Доведу једног Грка, који је ништо турски знао, и тај им стане тумачити. Но ипак немогаше га за Турчина држати, јер им се сувише вѣшто понашао. Грофица Хадек позове га на минет, он овај танац по најлѣпшем француском начину одигра, дођу на L'ombre, и ту наиђу на мајстора. Сва се сала около њега скупа, и стану и њега и хаљине му и оружије загледати. Замоле га најпослѣ даме, да сутра у Пешту на бал дође. То се међутим разчује, и сутра дан на балу у Пешти јошт се веће друштво стече. Кад дође наш Татарин на бал представе га познате даме другима, изјављујући, да им је жао, што само турски говори, па не могу с њиме да се разговарају. Како се пак зачуде, кад овај проговори, да им ту жељу испунити може, будући

је преко ноћ све језике, кои се ту говоре научио. Једна дакле почне одма француски, он јој одговори; друга талијански, и та буде послужена; једна почне мађарски, он одговори у истом језику; друга опет словачки, и тој не остане дужан; траже Србљина, том одговори србски; дође Грк, и тај добије нѣколико своих рѣчи. Најпослѣ сложе се у том, да то нико други није, него гроф Естерхази, кои је био Елчија у Цариграду. И тако им доведе љубопитство до највећег степена, те га замоле, да и сутра дан, али без личине у Будим на бал дође. На тај бал дође мѣсто Татарина Чивутин са малом брадицом без личине, али са лицем разним пегама измазаним, те га ипак познати немогаше. Занимљивост је све већма растла, и он се морао много смѣјати, те га тако по томе супруга једног септемвиралисте позна, а он како то дозна, умакне. И тако је ова шала била дуже време забавним разговором читаве Пеште и Будима.

И тако са овим вѣштим појавом заузме опет мѣсто у друштвеном животу у својој домовини, и настави пре двѣ године прекинуту жицу, обративши позор вишшег свѣта на себе, и тако наново у њему ожививши.

У лѣто год. 1789. отиде грофу Зичи, кои је на мѣсто упокојеног грофа Ницки президентом конзилијума био, и преда му молбеницу за службу код истог високог мѣста; но овај му одговори, да по новој уредби не може нико службу код конзилијума добити, кои није код вармеђе служио. Одавде оде у Беч, и даде молбеницу цару Јосифу, но ни на ову рѣшенија дочекати није могао. Баш у тај пар дође глас, да је Лаудон Бѣоград освојио, и ова важна вѣст са своим пратиоцима забаци за нѣко време све ситније ствари. Зато и Текелија недочекавши

одговора отиде у Арад. Ту је био комессар гроф Халлер, и овај науми намѣстити Саву Текелију за другога вициша-паца, но докле се гледало, куда ће барона Фораију, који је то мѣсто заузимао, намѣстити, настане 1790 година, и у мѣсецу Марту цар Јосиф умре, који као што је познато пред смрт све своје уредбе сам опозове.

Послѣ смрти цареве букне у Угарској нов живот. Комессари буду протерани, и ту тамо стану искати, да се под суд ставе, вармеће се по старом устроје, стари судови поврате се у пређашње стање; њемачки језик изгони се из јавног живота, и стапу се по вармеђама бандерије формирати. Сваки бандеријалски ешкадрон добије своју униформу, и гдѣ у вармеђи не бијаше доста властеле, да могу један ешкадрон дати, ту се сложе њих више. Арадска вармеђа састављена буде дакле са Темишварском, и имали су зелену ћурдију с црним первазом, црвен прслук и чакшире, црну црну, зелене чизме, црне кучукесе и калпаке. Свуда се уведе језик мађарски, па и у екзерцир бандерија. Цѣла бандерија била је та, да чувају наизмѣнце круну угарску опет у Будим донешену. Французско одѣло буде забачено, и Мађарско уведено, и сачувај Боже, да се који Мађар у њемачком одѣлу показао.

У Мају скупа се дијета, која је као што се зна, врло бурна била, и само се Карлу Зичи, који је био јудекс курије и предсѣдатељ табле Великаша, и Јосифу Ирмињију, који је био персонал и предсѣдатељ дољње табле има захвалити, што дијета није прешла на поље револуције. Најжешћи је био гроф Игњат Алмаши, он је скочио на стол у дијети, и викао: „*Filium successionis est interruptum.*“

Истог месеца држана је рестаурација у Чанадској вармеђи под Владиславом Пронаи, и ту буде изабран Текелија за виценотара вармеђског; сутра дан буде рестаурација у Арадској вармеђи под феишпаном Павлом Алмаши, који на Текелију навали, да прими исту службу у тој вармеђи, по он остане при избору Чанадском.

У то доба заште србски Митрополит Мојсеј Путник како су онда мислили на знак од двора добивени, да се србски народни конгрес сазове, на што се и допусти, да се исти у Темишвару држати може. Но није била резолуција ни изишла, а Митрополит у Бечу умре, који је у Сентадреи погребен, на што се разпростре глас, да су га Мађари отровали, само да не буде конгресса. Но ово је само нагађање, а толико је истина, да је угарска канцеларија противна била томе, да конгрес србски што друго ради, него само да Митрополита бира. А кад већ учинити немогоше, да се сабор на избор Митрополита ограничи, онда почну Мађари мислити, како ће у њему за себе партају добити, и израде, да на њему 25 посланика од стране благородства буде. Против овога се неплемићи јако изпрече, нарочито је против тога викао Сечанац, који је онда Секретар код Камере у Будиму био.

У Августу отвори се сабор под коммессаром царским Фелдмаршаллајтнантом бароном Шмитфелдом, који је био главнокомандујући у Славонији. Депутираца је било на овом сабору, осим спископа, 25 од свештенства, 25 од племића, 25 од војника, 25 од грађанског реда.

По науки царског коммессара искао је овај сабор, да се Банат од Угарске одцџпи, и за себе конституира, да у њему буде губернија, и да се како ту, тако и код

канцелларије само наши људи намѣсте. На ово је царски коммессар одговорио, да немогу само наши људи тамо бити, но да се иште *wobei auch* и наши да могу бити. Од овуд су послѣ оне, кои су на тој страни били, посмѣшно *wobei auch* звали.

Даље је учио коммессар посланике, да се иште, да и од наших људи буду грофови, барони и немеша, и говорио је, да ће Лазара Черновића за грофа, Текелију Саву за барона предложити, по овај му се захвали, и на противну страну пређе, која је искала, да се народ инартикулира, и да под мађарским правама буде, мислећи, да ће народ сигурнији бити, кад законе добије, него кад само на привилегијама стои. И овде је држао у сабору оно слово, које су Мађари сада као доказатељство против искања србског наводили.

Осим тога искао је коммессар, да се свака црква обвеже по 12 фор., 6 фор. или 3 фр. на годину давати, да со фонд свештенички уведе; но Текелија је и овом противан био, говорећи, да нема пуномоћија терете примати, и тако се то мимоиђе.

На мѣсто тога обрече епископ Петровић, као митрополије администратор, сваке године 6000 фр. а као епископ Темишварски 1000 фр. сваке године давати, а тако исто узму и други епископи, Вршачки 1000 фор., Бачки 1000 фр., Арадски 500 фр. Карлштадски 150 фр., Славонски 200 фр. на себе, па онда одреде и на манастире колико кои да даје, тако да би тим начином сваке године 11,000 фр у тај фонд утицало.

На овом сабору био је Текелија вођа опозиције, а Срвнинац друге партије.

Једаред позове коммессар к себи Чернојевића, Путника и Текелију. Овај дође у бандеријалском одџлу под сабљом. Коммессар се на то разљути и повиче: како можете ви у том одџлу к мени доћи? знате ли ви, да цар ту одџлу не трпи! На то му Текелија одговори: Ја не могу помислити, да угарски краљ угарско одџло не трпи; а коммессар: јест, али је то револуционарно. Ви не можете пред мене у том одџлу доћи. Текелија му примѣти: Добро ја сам мислио, да је Ваша Ексцелленција дошла, да наше молбе Н. Величеству однесете, а не да нам хаљине кроите; на које коммессар оде у другу собу, а Текелија кући, па онда сѣдне на кола и оде у Арад, те донесе нѣмачке хаљине, и дође у прво засѣданије у штримѣлама и ципелама с косом у кесици, шапоба под пазухом. Кад га коммессар тако обучена види, рекне Епископу Петровићу: Текелија само своје финессе проводи, а кад се засѣданије сврши, приступи му и рекне: Боље вам стои народно одџло, на што му Текелија одговори: Ово је само, да В. Ексцелленцији угодим.

Послѣ свршених других дѣла, приступи се к избору Митрополита. Том приликом, незна се зашто, пошље коммессар капетана Татомировића к профузу, на које се дигне вика, да он то не може на сабору чинити, да он власти нема над народним депутирцем и т. д. Капетан оде к профузу, а коммессар кући; по таки му буде депутација послата, да му изјави, да се сабор кроз то увређеним налази, и да се неће разићи, докле цару тужбу непошље, и тако буде капетан пуштен. Велика је част била са коммессарем за Петровића, но многи су били за Стратимировића, на чијој је страни и Те-

келија са 29 депутираца био који су уз њега гласовали. Овај се уплаши, да не буде буне и дође у скупштини са сузама молећи, да на њега не гласају, по одговору му, да они имају право бирати, па кога изберу, тај ће бити избран, и Стратимировић добије вишество гласова.

Кад комесар у засѣданије дође, стане заслуге Петровића излагати, и говорити, да се Стратимировић и сам одрекао; но депутирци остану при своме, и Стратимировић постане Митрополитом.

Овај сабор имао је у политици тај задатак, да Мађаре спрема двора укроти, што се заиста и постигне; јер мађарска дијета, видећи шта се у Темишвару гуди, попусти много којешта, и са краљем се измири.

Шта је са закљученијама сабора било, то је познато, а како Текелија приповѣда, то је послѣ конгресса Чернојевић грофом постао, а других 12 добили су племићство.

Године 1791. оконча се дијета, и изиђе заповѣст, да се сва дѣла мађарским језиком одправљају; но 1792. опозове се ова наредба, и латински језик опет се у јавна мѣста врати.

Исте године 1791. умре Текелији отац, који се бјаше 23. Априлија 1714 год. родио, а сестра му се уда за обрштера Папчевачке регименте Аврама Путника.

1792. послѣ смрти Леополда II. сазове се дијета, и Текелија буде као аблегат Чанадске вармеђе на ту послат. На тој дијети искали су Мађари, да се илирска канцелларија у Бечу укине, и будући да су на то и двор сбог тога, што би се тим 72,000 фр. трошкова уштедило, а и сами наши Епископи, што им је канцелларија

много зановетала, склоњени били, то се та заиста уки-
не, а да би се народу колико толико угодило, премѣ-
нтен буде владика Петровић као референдар к мађар-
ској канцеларији, и Текелију позову, да се прими секре-
тарства код исте. Овоме су том приликом нудили и су-
пернумерално конзилијарство код мађарског конзилију-
ма, но он, надајући се, да ће епископ своје мѣсто у
Бечу оставити, и у своју епархију отићи, и тако он ње-
гово мѣсто у канцеларији заузети, рѣши се за оно, и
тако га гроф Јован Фекете, који је с њим заједно аблегат
Чанадски био, одведе у Беч, и представи га канцелару
грофу Палфији.

Исте године крунише се цар Франц као угарски
краљ, којом приликом између других и Саву Текелију и
Јована Николића произведе у equites auratos.

Мађари су се овом приликом Србљима пријатељски
приближавали, али у дѣлу нададоше нам ништа, тако,
да сам Текелија говори: обѣштања заиста лѣпа, али се
не обдржавају; послѣ војске с копљем у трѣе. Док им
требамо, дотле нам обѣћавају; кад своје получе, нас
одбаце. Но и ми смо криви, што се не старамо за обште
добро, него само за себе, чему је причина зар та, што
немамо никакву прилику састати се и за обште добро
договорити се. Зато би требало, да чинимо као протес-
танти, и да се народ или отѣбини од народа могу ску-
пити, договорити и представљења своја шиљати и т. д.

Тек што дође с дијете кући, а он добије од канц-
лера позив као секретар код канцеларије, и зато преда
сву економију брату, а он оде у Беч.

Овај скок од виценотароша вармеђског за секрет-
тара код канцеларије покаже се опет као осмѣх старе

среће Текелијне, но видићемо, да се од ње и сад сам удалио.

Код канцеларије будући настојавао је, да се ниште рѣшеније на закљученија народног сабора: но време ће показати, да су баш наши људи, и то из користољубија гледали, да се та закљученија заметну и нерѣше.

Код канцеларије није могао имати пријатеља, јер се сваком приликом за наше ствари заузимао, а како се ово канцлеру допадало, видићемо најбоље из тога, како је то Погању калвинском референту примао. Овај је у свему у интересу свога народа против канцеларије предлоге правно, и те му је цар скоро свагда примао. Огорчен канцлер рекне му једаред: Ви не сѣдите овдѣ као протестант, него као референдар. Погањ му одговори: Ја баш зато овдѣ као референдар сѣдим, што сам протестант, и то за обрану протестанта. И зато кад владика Петровић резигнира, онда му канцлер леђа окрене. Од стране Србаља дигне се хијерархија против Текелије, и пишу канцлеру, да народ жели за референдара епископа, и препоручује Стефана Авакумовића владикау Пакрачког.

С друге стране устану пријатељи Дионисија владике будимског, и обтуже га, да је бундија, и да је писао књигу против доброга реда у земљи, а та је била о воспитанију дѣце, и прошла бијаше цензуру.

С треће стране Авакумовић пише реф. Ловасу, с којим је у кући Иррижској у комисији био, и с њим се опријатељио, и овај подбуни секретаре, те даду протестацију, да би они сви увређени били, кад би Текелија, који је најмлађи секретар био, њих прескочио и референдаром постао.

Владика Авакумовић постане референдаром, а Текелија резигнира на секретарство.

Нсвери друг његов президијални секретар каже му, да то не чини, будући да у резолуцији стои, да се има при првој ваканцији код конзилијума као конзилијар у Будиму поставити. И тако га наговори, да да другу инштанцију, у којој на време само резигнира, док своју економију у ред доведе. Кад ову резигнацију преда цару, оде 1798. из Беча кући, и није се послѣ хтѣо враћати, видећи, да га баш најљубезнијим очима не гледе.

Ово га је при свем том тако било огорчило, да је нѣко време и на то мислио, отачество оставити, и у Србију преселити се, у којој се у оно доба већ почело било кувати, као што је мало послѣ заиста буна и букнула.

Године 1800. баш у оно доба кад се бијаше најјача на свѣт озлоједио, умре му добра мајка, која га је, као што смо видели, јако љубила, не дочекавши што је жарко желила, и на што је толико од ране му јошт младости навалјивала, да га ожењена и удомљена види. На љубав и нѣгу материну увѣк се благодарно опомињао, тој доброј матери, која нам је таковога сина родила и одранила, дужни су сви Србљи благодарити, и увѣрени смо, да ће јој сваки од нас рећи: вѣчна ти памет, лака ти земљица, благословена ти била утроба, у којој си Саву носила!

Те исте године приближе се Французи по други пут Бечу; и зато се по целој Угарској портална инсурреција нареди. Арадска вармеђа даде 4 компаније, и за комменданта баталијона одређен буде Текелија. Онда су људи јошт носили цопфове, и морали су их као какво дѣто

његовати и дворити. То је за војника особито велики терет био. И зато обрстлајтнант Текелија науми цопфовима рат објавити и све их потаманити. Најстарији капетани и јошт њих десеторица заузму се за ове осуђенике, и стану му говорити, да ће момци пре главе дати него цопфове, да се већ буне, и да може до велике несгоде доћи. Но обрстлајтнант не даде се уздржати, него капетана, да му овај не прави кубуре, стави под одговор, па једно јутро скупи све бербере и фризере, које је у Араду покупити могао, па најпре даде себе самог тога украса лишити, затим скупи баталијон, даде изнети столице, и заповѣди најстаријем капетану, да сѣдне, те га обезперчине, па онда друге оффицире редом ошиша. А кад момци виде, да су се оффицири те бѣде опростили, стану се за столице отимати, и тако набрзо цѣо баталијон модернизира. Само се нашао један каплар, који је перчин необично дебео имао, који га ожали и оплаче узевши га у руку и кроз плач говорећи: колико сам те чешљао, гладно, мазао и њговао, па сад да те тако видим! Но с овим опасност није била престала. Кад цопфове на гомили види, онда се тек коммендант нађе у запари, размисливши шта је урадио. Шта, кад се баталијон са другима састане, код који је цопф јошт у старом култусу стојао? И шта ће рећи већи господари, којима су цопфови јошт полубогови били? Шта ли ће рећи и сами момци кад им се други перчинаши стану подсмѣвати? И заиста, кад му баталијон к Најштату дође, добије заповѣст, да цопфове повежу. Но Текелија је био стражну косу на три прста дугачку оставио, и тако се како тако перчинаши могоше посвезивати. Ал је с овим његовим поступком перчинима већ рат оглашен

био, а 1805. буду сви у целој војсци утамањени.

Будући да је Текелија био Србин, то га нису никакo као обрстлајтнанта гледати могли. У Јануару 1801. изда диштриктуални генерал заповѣст, да команданти баталијона не могу имати већи чин од мајорског, и будући да су изгледи били, да ће се мир начинити, то Текелија не хтеде себе тим указом дати деградирати, него резигнира.

На дијету 1802. буде опет од Чанадске вармеђе за аблегата изабран. На тој дијети стану се договарати, да се у нужди мѣсто дијете конгресс држати може, кои ће законе доносити. Многи се већ по примѣру Ваија, Печија и других на то склоне, но Текелија повиче: кад хоћете конгресс, то боље покварите конституцију. Ове рѣчи његове прихвати Алберт Терек, кои је врло грлат био, те тако као гром по скупштини загрме, и као какав глас с неба у један мах све мисли промѣне. Послѣ три дана давао је Франц Зичи, *Dariferogum magister*, велики ручак на који и Текелију позове, и ту при обѣду устане, и напије Текелији здравицу: *Servavit vobis Regnum*, (сачували сте нам краљевину) на које сви гости те исте речи повичу му.

Те дијете одликовали су га сви на све стране тако, да за цѣло време ни десет пути није сам за себе ручао, већ су га једнако други частили и пошту му указивали.

Пре дијете састане се у Будиму са Новаковићем иначе Чардаклијом, кои је у Михаљевићевом кору као капетан у Србији војевао, и стане се с њиме о начину договарати, коим би се што у Србији учинити могло. Ту послѣ дође у друштво и Теодор Филиповић, и тако се сложе у том, да ова двоица пређу у Србију и тамо раз-

гледе, пожели се што започети или не, пак онда да и Текелију тамо позову. Она двоица оду заиста у Србију, а Текелија стане из разних мапа земљевид Србије састављати, кои послѣ у Беч на цензуру пошлѣ, у Пожуну печатати даде и у свѣт пусти.

Са свршеним аблегатством на дијети 1802. године, сврши се други период живота Текелијнога, у ком је лично и непосредствено у политичном и државном животу судѣјствовао. Послѣ ступи у приватни живот, и премда га је и у течају осталог живота све, што у народу, држави и свѣту бива, увѣк дубоко занимало, ништа мање од тог доба више непосредствено ни у чему учествовао није.

ТРЕЋИ ПЕРИОД.

Текелија у приватном животу.

У трећем периоду живота свога, кои е већу част опредѣлених му лѣта заузимао, посвети се Сава Текелија размишљавању о економији, и ту је прибавио средства, којима се на крају живота безсмртним рода свога благодѣтељем учинио.

Године 1803. видећи, да су Французи Далмацију и Хрватску освоили, смисли, да цару Наполеону предлог учини, да те провинције у једну краљевину славенску састави, и ту краљевином илпрском назове, пашавши, да би то име пародима, кои су то под различним

имепима становали, најпријатније било. И тако заиста напише 1804. године један меморандум, и преда га запечаћена француском посланику у Бечу с молбом, да то писмо цару своме пошље, пеказујући му ништа, шта се у томе садржи. И тако се јако обрадује, кад Наполеон заиста год. 1805. Илирско краљевство устрои. У оно време политици су много разбијали главу, од куда Наполеон на то име да дође, и шта са тим именом намерава, по на правн извор никада доћи нису могли.

Права главна мисао овога предлога лежала је у томе. Текелија видећи, да Наполеоновом генију никаква сила одолѣти неможе, помисли, да ће овај пре или после славенске земље од Турчина отети, и ту другу силу християнску, на коју се више поуздати може, установити. Да би се дакле за тај случај готово језгро нашло, около кога ће се као около сродног елемента, друге сродне части радо и природно наизати, предложио је, да се из тих освојених славенских држава, краљевина под именом, за које је држао, да ће га по историји сви радо као обште припознати, готова нађе.

По као у духу слутећи, да се овај план извести неће, окрене се јошт пре Наполеонове резолуције исте 1804. године к цару Францу, давши му под своим именом други меморандум, у ком је већ пречим путем к тој цѣли ишао.

По овом меморандуму на цара Франца требало је истина Русија и Аустрија пријатељи да буду, али ова имала је двоје пред очима држати: прво да помоћу Русије заузме сву Нѣмачку, и тако да све Нѣмце у једној нѣмачкој царевини скупи; друго, да препречи, да се Русија сувише неосили. Русија се може тим једним

путем сувише осилити, ако по језику и вѣри сусѣдне народе на трачком полуострову к себи привуче. Ово јој се никаквом силом препречити не може, будући да су једна крв и једна вѣра најсилнији елементи за спојавање. Него се томе само тако на пут стати може, ако се србско царство подигне, које би славенски и источноправославни елемент тај тако исто к себи привлачило, а за љубав своје самосталности од Русије би се свагда на траг повлачило. И ту је ову знамениту мисао изрекао: кад сваки народ буде имао свога поглавара, и кад један народ другоме не буде подложен, онда ће бити мира; а док један од другог угњетаван буде, дотлѣ ће угњетени свагда за својом слободом уздисати, и сваку прилику једва чекати, или је и сам тражити, да се ослободи.

У том истом писмену предлагао је Текелија цару, да би добро било, да се свакој војсци свои људи за управитеље даду, јер би се тако повѣрење у војсци утврдило, а код војсковођа уклонила би се завист и ревење.

И овај је предлог од части уважен био; Аустрија се стане Србијанцима наклоњенијом показивати, и Србљинѣки буду на веће степене код војске подигнути. Но султан се осети, да Аустрија ништо са Србијом пријатељује, и обрати се управо на цара, питајући, бива ли то са његовим знањем. Симбшен мораде пасти као жртва ове политике, а Текелији буде преко пријатеља јављено, да је свима пограничним вицишпанима писано, да на њега и све Србље бодро око имају.

„Но било кад било“, закључује Текелија свој разговор

о овом предмету, „тек ће најпослѣ овако бити морати, како сам ја том приликом предлагао.“

Године 1811. по други пут оде у Русију и поведе синовца Петра, да види, како је стриц генерал на самрти уредио, и да са стрицем Лазарем питање о наслѣдству, које је овај у Угарској имао, разкрсти.

Брат његов управљао је са цѣлим фамилијарним добром, и уживао је приходе све. Стриц Лазар имао је право један дѣо прихода за себе искати, и овај је већ до 160,000 фор. био нарастао, и кад би се морао издати, то би му и брат и он здраво осѣтили.

Брат му се одпирао стрицу што дати, говорећи: он нема никаква права од нас што искати, будући да је без допуштења у Русију отишао, и тако своја права у Аустрији изгубио.

Но Сава му је увѣк противан био, представљајући му, да то рећи неможе, јер је стриц Лазар био дѣте од 11 година, кад га је брат његов Петар са собом у Русију одвео, и да дѣте у тим годинама права губити неможе. Него да ће боље бити пријатељски израдити, да се стриц права свога на те приходе одрече.

Те тако заиста узме синовца, и 10. Октобра крепе се преко Молдавије и Јаша у Русију, куда срећно присиђ.

Овдѣ га стара опомена пре свега у Мироград одведе. Но жалости, како ту сад ствари нађе. Све пусто, опало и нагрђено. Двор сасвим запуштен, у њему ни живе душе, кров опао, штукатор пао, паркети које изтрули, које повађени, штале да падну, башта упропаштена, крѣпостни људи одведени, једним словом све пусто и пропало. Текелија се није могао уздржати, да се

не заплаче, и да не повиче: воистину всја сујета! Оде одатле у Николајевску цркву, и ту се над стричевим гробом изплаче и Богу помоли. Послѣ чује од мајора Ма-нојловића, да му је стриц то добро природном сину оставио, а тотор Станковић двор губернији преда, која га резиденцијом епископа учини, доцније буде ова у Херсон пренесена, а двор остане пуст, и преда се про-пасти. Дѣте пак само пренебрегнуто прође којекако, најпре све своје имање упропасти, па онда и сам у мла-дим годинама умре.

Ту дозна, да му је покојни стриц легате брату, сестри, црквама и манастирма оставио, а њега се само не бијаше у тестаменти ни сѣтио. Оде дакле Станковићу у Михайловку, и заиште, да му те новце, кои су преко 20,000 рубаља износили, изда. Овај се уплаши, кад Текелију опази, и стане се изговарати, да он сад новце у готовини нема, него да му је требало јавити, да ће по њих доћи, па би их преправио, а сад ће му морати вре-мена дати. Кад се тако међу собом не моглоше погодити, оде Текелија у главну варош Нове Србије Елисаветин-град, и ту се код суда јави, молећи да Станковића при-нуде, да им новце одма изда. Ту их љубезно дочека шеф полиције Стратимировић, паравни син кнеза Стратимиро-вића Црногорца, од кога чује, да му је брат од стрица Теодор, син Лазарев, кад је један редут турски код Трапезунта јуначки освоио, погинуо.

Међутим док је суд свој посао радио, оде Теке-лија преко Александрије у Александровку стрицу Ла-зару. Овај већ од 14 година ништа није видио, у слѣд-ству онога случаја, како му је Турцип у боју сав барут у очи сасуо био, ослѣпи на оба два ока. Но притом

Саво живио, радо у друштву био, и веселе забаве љубио. Кћер једну удао бјаше у Малу Русију за обрштера Кнеза Уракова, кога овом приликом Сава Текелија посети и с њиме се позна.

Пробавивши нѣко време ту код стрица, врати се у Јелисаветин град ради парнице са Станковићем. Ту је посао доста траљаво ишао, но на срећу прође кроз град губернатор Херцог Ришељи из Одесе и то ноћу. Стратимировић даде одма Текелију пробудити, и овај се пријави код Херцога и буде примљен. Представи му ствар, и замоли га, да би заповѣст издао, да се ствар брже оконча. Херцог дозове полицајног Шефа, запита га шта је у ствари, и кад му овај приповѣди, шта Станковић говори, изда строг налог на судију, да одма ствар коццу приведе. Овај буде извршен, и тако наскоро прими Текелија новце, по без интереса и у банкнотама а не у сребру.

Са стрицом Лазарем сврши посао у толико, што се овај склони да полу поклони, а пола да му се мора издати. Синовац Петар пође другим удеснијим путем. Он се савије около стрине, и обрече јој, да ће јој сестричину узети, те ова учини, да му њен муж све поклони и јошт му послѣ села у Белоруссији остави. Сава то разумѣ, да му је синовац са стрицем за леђи његови таково писмено учинио, и у првој ватри науми против тога устати, но затим се предомисли држећи, да неће стриц ни њему неправо учинити, и бојећи се, да исти дану већ рѣч натраг не узме.

И тако опростивши са са стрицем врати се у месецу Фебруару 1812. године преко Николајевска, Одесе, Бендера, Сучаве и Клуза кући.

Године 1813. намѣри се женити, да би се фамилија одржала. Јер синовац му Петар није живио са женом, а други синовац Ђорђе био је у војсци против Француза и тако је лако могао погинути, те би се на тај начин сѣме Текелино утрти могло. Пође дакле тражити за себе дѣвојку, и то или наше вѣре или луторанску и калвинску. Обиђе на том путу Варад, Дебрецин, Кашаву, Еперјеш, Шарошку, Сепешку, Липтовску и Гемерску вармеђу и скоро сву Мађарску, па послѣ оде у Срем, из Срема у Београд.

Ту посети гробове своих пријатеља Обрадовића и Чардаклије, врати се у Земун, и прође кроз манастире Фрушке горе. Кад се састане Бечки конгресс, оде у Беч, а с конгресса дошавши ожени се.

При женитби више га је изванредни случајева опомињало, да се уклони, али му је било суђено, па га ништа није могло одвратити.

Са писмом феишпана Балоба оде к вицишпану Зољомске вармеђе Антонију Радвански, и овај га одведе у Рибар, гдѣ су му дѣвојку Амалију Безег препоручили. Тек што дођу у село Хајник, које само вода Грана од Рибара разставља, али људи трче у двор једног спахије. На питање, какав је то жагор, одговоре им: спахија Клауз спао с тавана и сломио врат. Вицишпан Радвански рекне: зао знак за нас; но Текелија му одговори: и то не бива сваком.

Виде дѣвојку; ова небуде Текелији по вољи, али му се било досадило тражити, и рекне, узећу је.

Вративши се у Хајник, ручају код госпође Думбравицки; ту се наведе велики облак, гром пукне и запали Безегов чељадски дом, и убије једну жену и

а кад се ватра уталожи, и они у Хајник врате, рекне опет вицишпан Радвански: Но, ја неидем више у Рибар ту дѣвојку за тебе просити; сувише ми се данас несреће догоди; него гледај па тражи другу.

На ове речи оде Текелија преко планине Швурца у Розенберг к вицишпану Кубињију, на кога је писма имао, и овај му покаже двѣ дѣвојке, но од ових му се ниједна недопадне, исто тако не свиди му се ни она у Сентпвану, која бијаше богата, али врло богињава. У Ломници му Гргур Берзевици начини прилику, те види једно 6—7 дѣвојака, но и од тих једна му бијаше сувише мала и ситна, а друга сувише млада, и тако пође опет даље. У Еперјешу није више успѣха имао, и тако около унаоколо па дође опет госпођи Думбравицки у Хајник. Ту се састане са споменутом Безеговом госпођицом, и управо јој каже, да се он жени, да фамилију добије, да би њу за супругу имати желио, али је уједно моли, да, ако и најмањи недостатак на себи зна, кои би јој цѣли противан био, за њега не полази; и будући да се ова на гореизложене речи натраг не повуче, то буде брак уговорен и дан вѣнчаня уречен.

Ноћу пред онај дан, кад ће се вѣнчати, удари страшна киша, рѣка Грана излије тако, да се у дѣвојачку кућу није другојачије доћи могло, него на чамцу. Но и ова препона вѣнчање не осујети, и тако је послѣ говорио: мени Бог посла смрт, огањ и воду, да ме одврати, али се ја не дадо освѣстити; пак онда пита: можели човек испред своје судбине?

Како са својом младом супругом дође кући, види, да је зло прошао, и таки се заметне међу њима раздор

и мрзост, те је најпослѣ 1821. и путем суда искао, да се с њом развенча. Но добије неповољну пресуду, и тако је био код жене без жене, и остане код супруге без дѣце.

Овај злосрећни процес, које док се суд тражио, кои ће у овом смѣшном браку судити, што тек 1830. године највишом резолуцијом у ред доведено буде, које док се помирење покушавало и парница извела, трајао је више од 10 година, и много му је горких дана, то самим садржајем своим, то борбом са по мњенију његовом пристрастним судијама, то фишкалном акциом, коју му је један рекурс навукао, то екзекуциом—приузроковао, тако да на смртној постели није на ту бѣду заборавити могао, већ је и у самој тестаменти у рѣчима одлакшања тражио, и при концу живота остави ове рѣчи написане: Угледај се, Србине, и сѣти се старе пословице: ко те пре, Турчин, а ко ти суди, Турчин; дакле, докле не будемо имали у дикастеријама конзилијара, код курије краљевске ассессора, дотлѣ се Србљи правци и напредку падати немогу.

Сбог дѣла стрица Лазара имао је са братом размирицу; овај му никако њему припадајући дѣо издати нехтијаше. Тога ради оде 1816. године у Русију, да нужна писмена прибави. Стриц Лазар био је 1813. године умрѣо, пађе га дакле у гробу, кои је на једном брдашцу усред поља дежао, и над собом мѣсто капелице, што је покојни желио, нѣкакву којекако сазидану кућицу имао. Са гроба стричева отиде к стрини удовици, која га с немилим погледом дочека. Стриц му бијаше у тестаменти сестри његовој а својој синовци 500 дуката, а синовцу Петру сеља оставио; по у Глинском чује

од једног црногорца Србина обрштера, да су послѣ смрти стрица му нѣко лажљиво писмо начинили, у ком стриц Лазар та села кћери за 150 дуката, које је као од ње узајмио био, у залог даје, а сваки је знао, да је он новаца имао, и да је и кћери село купио, и да ова с друге стране новаца имати није могла.

Код стрине нађе унуку стричеву од друге кћери Анне удате бивше за обрштера Мецера, која већ и сама удата бјаше за обрстлајтнанта Рајза, и тако и ту позна.

Кад каже стрини, да је дошао зато, да му даде атестат, како је стриц своје приходе у Мађарској њему и његовом брату и сестри поклопио, учини му ова по вољи и атестат му изда, али кад заиште оних 500 дуката, које му стриц у тестаменти сестри оставио бијаше, ту наиђе на одпор. Дукате му те никако издати не хтѣде, говорећи, да она њему сестрине новце издати не може, будући да пуномоћно писмо за то није донео.

И на овај начин свршивши посао у Русији, врати се кући. Кад дође овамо, чује да му се међутим сестра генералица Путник преставила, и тако сад на ново придѣоби послѣ ње предстојаше са братом немира. Но на срећу овај мѣсто себе намѣсти своју жену, и тако ова са девером, мирним путем, али зацѣло не на овога корист сврши.

Године 1820. умре му брат од водене болести у Вилагошу, и донешен буде у Ћуковачку цркву ноћу, јер у оно време кроз село мртваца странног пронети за живу главу дали неби, будући би без сваког изговора туча тај хатар потући морала. Сутрадан буде у Текелијној цркви Св. Петра и Павла погребен. Сна му пак од исте болести

умре на годину дана доцније у Блументалу, и буде са-
рањена у Фибишкој цркви.

Брат Савин био је истина спрема свога брата несвој,
али је у толико више за себе и своју породицу гледао.
Он се своим трудом и газдовањем бијаше тако помогао,
да је мало пре смрти своје спахилук Блументалски од
фиршта Шварценберга за 340,000 фр. сребра купити мо-
гао и купио; године 1835. докупи му синовац Петар
Шарлотенбург или Барицу за 40,000 фр. сребра, и тако
ова фамилија постане знаменитом властеоском кућом у
Банату.

Текелија Сава имао је за себе на пустари Кевермешу
4374 јутра, на Визешу 1898 јутара земље, које је до-
бро представљало капитал од 250,000 фор. ср.; осим тога
имао је у кућама, магазину, виноградама, марви и вину
вредност од 130,000 фр. И тако је у реалитетима и дру-
гим стварма притежавао близу 400,000 фр. ср. Осим то-
га наравно је, да тако добар газда није могао без го-
това новца бити.

Видећи, да ће по свој прилици без дѣце са овога
свѣта отићи, уступи своим синовцима пустаре с тим, да
му, док је жив сваке године 15,000 фр. плаћају, што је
за ове врло пробитачно било, јер по најлакшем рачуну
могли су ови из тога добра 21,000 фр. на годину
добивати. Друга добра преда им за 100,000 фр. и узме
од њих облигацију на ту сумму гласећу. Мислећи, да
ће му синовци тај приход точно плаћати, био је наумио
у Беч отићи и тамо живити; но ови се покажу као зло-
чести платци, и тако је морао и на даље у Араду остати
и ту живити.

Ту у Араду начини 1822. тороњ на цркви, покрије

га бакром и украси позлатом; прелије постојећа два звона, једно Марковићево, а друго Божићево, и дода у хармонијском размјеру саливена јошт 4 нова звона. И ово га је све 22,000 фор. валут. коштвало.

Исте године купи кућу Живка Николића код звезде за они 20,000 фр., које је био дао у фондацију за свештеника, но будући да таторима небијаше дао готов новац него облигацију, а кредитори Николићеви од њега као купца новце изтериваше, то је морао изван оне облигације 20,000 фр. у готовини платити. Послѣ је дозидео нѣшто кући, направио штале, и над овима собе, па онда појату, те га тако ово за себе опет 22,000 фр. стане, и тим начином уложи у ту фондацију 62,000 ф. ср.

Поред овога начини фондацију за проповѣдника од 1000 фр. ср. у капиталу, и нареди, да се приход од овога главна на плаћање проповѣдника обрати, кои је дужан за то свакога мјесеца по једну проповѣд држати.

Године 1824. оде у Мехадјске топлице, гдѣ се са кнегињом србском Љубицом састане и позна. Ту просѣче кроз шуму пут, и тај се и дандас зове: Tökölische Anlage. Да се овај пут увѣк у добром стању држи, положи код тамошње регименте главно од 250 фр. ср. Кад се са кнегињом Љубицом разстане, добије од ње један убрус, кои она сама бијаше навезла, он њој за уздарје даде једне лѣпе гривне.

Године 1825. ожени му се синовац Ђорђе против његове воље са Коићевом другом кћерју Маријом, и зовне га за кума. Овај се дуго одпирао, говорећи, да му та женитба није по вољи, и да је он за њега мислио просити кћер кнеза Милоша из Србије. Но синовац дотлѣ

не одустане, док му стриц најпослѣ вољу не изпуци, и тако му као кум у сватове дође.

1827. године пише му синовац Петар, кои је као вицишпан аблегатом на дијети у Пожуну био, да му је синовац Ђорђе у Темишвару на смрти болестан. Сава похити јошт и сам несгодан у Темишвар, али ту га дочека вѣст, да му је исти синовац умро, и да су га у Фибишку цркву однели, да га тамо крај матере сарапе. На овај глас похити стриц у Фибиш. Ту му се жалост удвои, кад види, да сестре: Дамаскиновица, Николићка и Маленичка за братом од жалости да се потру. Сутрадан послѣ погребѣ стигне му и синовац други, Петар, и ту се са удовицом у погодбу пусте. Она је искала да у добру мужевљевом као удовица са дѣвојчицом својом остане; Сава је предлагао, да се њој као удовици 4000 фор., а дѣтету 1000 фор. вал. на годину даде, да ова при удатби 20,000 фр. сребра добије и да могу сѣдити у Блументалу, и да им се мала дежда даје да је уживају. Петру ово није било по вољи. Он је наводио, да је спахилук по уредби отчиној послѣ смрти Ђорђа сениоратом постати имао, да дуг Ђорђево до 590,000 фр. ср. износи, и тако вредност његове половине добра прелази; да он сам много ради сјајности имена трошити мора, и тако, да јој неможе допустити у Блументалу сѣдити, почем је отац удовице искључио, и да му је сувише на годину 5000 фор. давати. Најпослѣ се у том сложе, да Петар удовици по уговору 5000 фр. даје, али да му, сбог трошка, који је на дијети имао, стриц од оних 15,000 фр., које му годишње за пустаре плаћати има, половину одпусти. Овај сад попусти, и на то се склони, и синовац писмено начини, а овај га bona fide подвине. Послѣ

му падне на памет, да је ништа подписао, што није читао, и стане искати, да му синовац препис тога писмена даде; на овај је то увѣк под различним изговором избѣгавао, и тако недобијајући овај препис, и примајући свој приход тако злочесто, да год. 1827. није више од 1000 фр. ср. примао, принуђен буде у капитул отићи, против тога писмено протест учинити и то за ништетно изјаснити, и процес почети.

У овоме је искао, прво: да му синовац оних 100,000 фр. положи, на које му је облигацију био дао; друго: да му ону полу прихода стрица Лазара наплати, која је њему по гласу поклона припадала. Мало доцније крене и трећи процес, у ком је искао, да му синовац обвезаних 15,000 фр. за све прошавше године подпуно плати, а за будуће добра поврати.

У тим процессима изиђе оно писмо на видик, које непрочитано подписао бјаше. У том мјесто онде изложене погодбе бијаше написано, да је Петар стрицу све прешашње претензије изплатио, а за оних 100,000 фр. опет тако наређено, да их ако Савин природни син живио буде, овоме изплатити, а ако пре умре, то да стриц само с 50,000 фр. располагасти може, а других 50,000 фор, синовцу да остану.

Но на срећу бијаше у то писмо и та сгодна клаузула уведена, да овај трактат само дотле траје, докле Петар са дијете дође.

И тако суд пресуди, да Петар 100,000 фор. Сави подпуно платити има, ако се овај закуне, да му исте новце није већ платио.

У Септембру 1836. године сврши се овај процес

са трактатом, да му синовац плаћа лихву, докле му главно не положи.

Но докле је стриц све са своје стране чинио, да синовцу одлакша, и помогне, дотле овај исте године у Новембру са пештанским великокупцем Вођанером уговори, да му сва добра преда, и овај опет другове његове плати; доцније пак остави Вођанера и погодисе са Сином, да га овај у ред доведе; но послѣ Петрове смрти продужи Сава процессе против Сине, и најпослѣ се са овим погоди, да му до смрти сваке године по 15,000 фр. плаћа, и осим тога 50,000 фр. ср. по његовом особитом наређењу исплати, и тако се онај процесс о приходима и пустарским земљама сврши; дуг по облигацији од 100,000 фр. ср. прими Сина као и остале све Петрове другове на себе; а процесс о Лазаревом поклону прихода постои јошт и дан данас несвршен.

Године 1834. почне се унија Романа у Банату, коју је и римско свештенство и ниже правителство подпомагало. Ова околност погрузила је у дубоку жалост душу старог Текелије, који је за своју цркву живио и мрео, особито кад је видио, да би се люди сви листом вратили, али да им више силе праведној жељи на путу стоје.

И разпра, која се са стране Романа између ових и Србаља у Банату, у погледу на језик богослужбени и књиге црквенне, у ово доба почела, и у гдѣкоим мѣстима до те жестине дотерала, да су Романи из цркви све што је србско, и што је у старије доба у те цркве као цркве србске законо унешено и уведено, као кужно да је, насилно из цркви избацивали, умножила бол у души родо- и вѣрољубивог старог ревнитеља свога народа.

Године 1837. одобрен буде послѣ смрти Митрополита Стратимировића Србски народни Сабор. На овај сабор не буде Сава Текелија за посланика изабран, страном, што је и сам старости и слабости своје ради изјавио, да ићи не може, страном, што су га Романи арадске дијецезе за антиромана држали, и сбог тога противни му били. И тако мѣсто њега буде послан Петар Чарнојевић Мачански.

Овај конгресс дао је први повод к мислима и одношењу Романа к народним србким конгрессима. На овом се сабору имао бирати Митрополит; Митрополит је истина хијерархичка глава и србскога и романскога народа православне цркве у дијецезама њему деклараторијумом подчињенима, и тако би човек рекао, да Романи такође имају подпуно право на тај сабор долазити, и Митрополита са Србљима заједно бирати. Но с друге стране опет узимали су, да је Митрополит привилегијама Србљима дат, и из народа србског изабран бити мора, притом да је право сабор држати и на сабору Митрополита бирати такође искључително само народу србском подарено, и тако су одовуд изводили, да ма да се у тим дијецезама и Романа налази, ови тим истим та права за себе искати не могу, него кроз то исто ту посве онога за Митрополита признати имају, кога србски конгресс, или Србљи на свом конгрессу за себе изберу.

Ово разликовање не лежи истина никако у интересу цркве, а засѣца здраво у интерес народности. Јер будући да Романи ту срећу имају, да се како породом тако и поромањивањем особито умножавају, то их је у Банату с временом велико число нарасло, и иако се ова разлика у право увела не би, то би могло лако време

доћи, да на србском конгресу више Романа буде него Србаља, и да србског Митрополита управо Романи би-рају а не Србљи. И у овом погледу лежи заиста велика важност, коју ће тек наше време рђшити имати.

У оно време изникло је само ово питање, и изпли-вало је на површност времена, као и само главно пи-тање о народности: и као што је Текелија по проница-телном свом духу у овом главном питању у будућност добро проникао, тако и ово секундарно питање није му могло сакривено остати, него га је бодрим своим оком с мѣста опазио, а како што видимо по овој прилици управ како ваља пресудио.

Овом приликом дали су арадски Србљи по договору с њим коммессару конгресуалномъ тужбу, што су из арадске дијецезе на србски народни конгрес све сами скоро Романи послати.

Сам пак сабор ову околност није за тако важну др-жао; што више нису при подпису ни дипломатично име употребили, него су мѣсто илирски или расцински на-род подписали г. н. унитске цркве подданици. И ова околност није оку Савином избѣгла, већ је одма знаме-нитије људе на то позорљивим учинио и опоменуо, да тако више не чине.

Године 1838. био је у смртној опасности. Ишао је поред кола сѣном натоварених, и будући да су 4 момка узбрег точкове турали, то е он узео кајасе и терао ко-ње. Коњи нагло тргну, а он падне у сиѣг, и дође под кола, и већ му почне точак гњечити ногу. Но у тај пар изврну се кола на другу страну и он буде спасен; а да се кола не преврнуше тако, то би му она два точка

управо преко ногу, ребара, врата и главе прешла, и за цѣло би му био ту гроб.

Година 1838. била је за народ наш од стране Текелије најзнаменитија. Те године установи он своја Заведенија, која благослов свој на народ србски већ богато изливају, а јошт ће кроз вѣкове сигурно изливати.

Овдѣ ћемо најпре изложити, како је наредити мислио; па ћемо онда саобштити, како је испало.

Говорили смо о фундацији за свештенике у Араду, и о фундацији за проповѣдника.

Осим ових намѣравао је јошт три фундације основати, једну за војничке, другу за клиричне, а трећу за грађанске ученике.

А мислио је то на овај начин извести:

Да положи капитал од сто хиљада у ср. од којих би долазило 6000 фр. годишњег прихода.

Од овога прихода имало би се 2000 фор. ср. трошити на 4 србска дѣтета, кои би се у војничкој струци воспитавали, и то двоица у инжинирској академији у Бечу, а двоица у Лудовицеуму у Пешти.

Остале 4000 фр. од прихода да се у капитал обраћају, и тим би начином овај за своје време до једнога милиона нарастао.

Приходи од овог великог капитала имали би се, по његовој ондашњој мисли, овако употребити:

Први 20,000 фр. имали би се трошити на 20 србске дѣце у инжинирској академији и у Лудовицеуму.

Други 20,000 фр. имали би се употребити на зидање Семинарије, и издржавање 20 србских клирика и њиових професора, кад би се послѣ свршеног зидања више за потрошак добило, онда да се број клирика умножи.

Трећи 20,000 од прихода имали би се његовом племену у мужкој линији давати, а ако овога пола у њему било неби, а оно би се на предидуће две фондације раздѣлили.

За ову фондацију мислио је ону облигацију од 100,000 фр. опредѣлити.

Кад би се с временом придодавањем нови камата овај капитал још и више умножио, онда је од прихода дотацију једног Епископа србског у оним странама и поболшање плате свештенства градске дијецезе пред очима имао.

За грађанско заведеније купио бјаше једну љпу кућу у Пешти, осим тога мислио га је тако уштедрити, да 12 ученика Србаља на свеучилишту пештанском осим пребивалишта годишњу помоћ од 100 фр., а с временом и више добију.

Но послѣ се ствари другачије окрену, и сад постоје фондације Саве Текелије овако:

Фондација за војнике, који се у инжинирској академији у Бечу воспитавају састоји се из 100,000 фр. ср. 4000 фр. ср. троше се на 4 ученика, србске синове из војенне границе, које Архиепископ Карловачки предлаже, а 2000 фр. ср. придају се капиталу, па кад се овај умножи, онда ће се и број ученика умножити.

Осим овог капитала постои за то заведеније и други од 8000 фр. ср., којег приходи на то су одређени, да се они млади људи, који из академије излазе заодѣну.

Заведеније за грађанске питомце у Пешти прошло је много боље, него што му је намѣњено.

Кад је високи овај добротвор младежи србске умирао, онда остави у тестаменти ово своје заведеније сво-

им свенаслѣдником, и тако, кад послѣ њега фундације оне друге, и за семинаријум и за свештенике у Араду од највишег мѣста из тог узрока одобрене не буду, што је онда цѣло ово имање у процесу стојало, и тако као неизвѣстно, фундацијама за основу служити не могло, онда све добро припадне овом свенаслѣднику, и тако сада исто има капитала около 150,000 ср. а осим тога у Пешти једну велику и једну малу кућу; у Араду које малих које већих кућа на броју 9. Има виноград у Галши, $14\frac{1}{2}$ ланаца ораће земље у Гелину, $18\frac{1}{2}$ ланаца ораће земље у Оровилу и $10\frac{1}{2}$ ланаца ливаде.

За кућу код звѣзде у Араду иде парница између заведенија наслѣдника и управитеља свештеничког основија у Араду, кои се у посѣду находе.

И при пештанском заведенију стои наредба, да се пола прихода троши, а пола у капитал обраћа, да се послѣ више младих људи воспитавати могу.

Основно писмо овог заведенија датирано је од 21. Августа 1838, а тестамент је писана 6. Септембра 1840 у Пешти.

Досад је у овом заведенију било по 12, а у новије доба снабдѣвају се њих 18; имају пак слободно пребивалиште, и осим тога по 15 фр. ср. мѣсечно на друге потребе.

Покојни је благодѣтељ то управо желио, да се ту дѣца таки с почетка науке у заведеније узму, па онда пребивалиштем, храном и одѣлом снабдѣју и тако дотлѣ држе, докле науке не сврше и за живот приправни не буду, но то досад није се могло учинити, а у најновије време мислим да је Матица Србска, којој је надзирање над овим своим заведенијем основатељ тестаментално по-

вѣрио, кораке учинила, да се ова намѣра благодѣтеља испуни.

У овом заведенију уживали су до сада милост мецената равно 100 лица; у инжинирској академији не умѣм управо број изложити; али и тамо ће их около 30—40 бити.

И тако смо ово слѣдством најбогатије дѣло Текелијно достаточнo описали.

Заведеније његово јошт би богатије било, али он бијаше у тестаменти удовицу тако рећи подпуно искључно, а ова се баци путем суда у сву његову сермију, те се тако заведеније много оштети, и буде принуђено теретне процессе водити, докле се најпослѣ распре путем пријатељске погодбе не сврше.

Ове ствари су много старог господина занимале, које у договарању и разговорима, које у писању молбеница, надгледању код власти, и другим преговорима, потрошио је скоро све време своих послѣдних година.

Овдѣ и то назначити морамо, да је Сава Текелија нѣколико година предсѣдатељем Матице Србске био.

Године 1840. 6. Новембра имао је у Галши у винограду особито виђење. Стојао је пред колибом, и учини му се, да се разором нѣка свѣтлост к њему доле спушта, и ближе приступа. Из почетка је изгледала, као да се свѣтли мотика, коју човек носи; а кад ближе дође, укаже се као човек до ниже пояса, у склопу, који се зеленкастом свѣтлошћу сијао. Текелија прегне и пође тамо, и тако је он ишао том чуду, и оно њему на сусрѣт. Но кад на ближе наиђе Текелија на нѣке тачке, које му изглед на ту прилику на минут два ли одузму, и док је около тачака обишао, прилике нестане. Ово је

јако на дух му дѣјствовало, и увѣк је мислио, шта је то могло бити, па имамо од њега и измолвану бојама прилику, како је од прилике то појављење изгледало.

1841. 7¹⁹. Јануарија добије декрет, којим му се највише одобрење његовог војничког заведенија обзнањује, и највише задовољство Н. Величества изјављује. Потврђење је од 5-г Децембра 1840. год.

Но није само Србима ова благодетна рука добро чинила.

У Мају 1841. године даде на Мађарску Академију 2000 фр. ср., а у друго време даде опет реформатском колегијуму мађарском у Дебрецину 1000 фр. ср. да се приход од ових међу пѣвцима тамошње цркве реформатске на дан његовог имена дѣли.

Ови су му особито за овај дар захвални; јер сваке године Св. Саву као његов имендан прослављају, а ове године тај исти дан држали су стогодишње његово тезоименитство, на које су и Матицу Србску као управитеља његовог наслеђија позвали били.

У ово доба био је Текелија 80 година стар, и имао је лице и сѣдину тако красну и поштовања изискујућу, да му се сваки и нехотице поклонити морао.

21. Септембра 1842. угасио се овај за народ свој благословени живот; тај дан престави се Сава Текелија у Араду, дочекавши најпре радост, да се његов имендан по цѣлом оностранном Србству као празник народни славити стао.

... и ...
... и ...
... и ...
... и ...
... и ...
... и ...
... и ...
... и ...

... и ...
... и ...
... и ...
... и ...
... и ...
... и ...
... и ...
... и ...

... и ...
... и ...
... и ...
... и ...
... и ...
... и ...
... и ...
... и ...

П о г р е ш к е.

На стр. 8.	у врсти 12.	мѣсто :	премда му је	—	читај :	премда су му.
" "	13.	"	4. — " Година	—	"	Године.
" "	"	"	28. — " припадали	—	"	припадали.
" "	23.	"	1. — " које је	—	"	које
" "	"	"	11. — " проф	—	"	граф
" "	"	"	19. — " мислећи	—	"	молећи
" "	25.	"	3. — " Родине	—	"	Године
" "	27.	"	3. — " Бардичоме	—	"	Бардичова
" "	30.	"	6. — " Черезлијом	—	"	Серезлијом
" "	"	"	23. — " а ту се	—	"	и ту се
" "	33.	"	15. " Ваји	—	"	Вајс
" "	34.	"	12. " Курека	—	"	Курска
" "	"	"	13. " Лежка	—	"	Миска
" "	36.	"	26. " Мохолев	—	"	Мохилев
" "	37.	"	7. " Аксан	—	"	Аксаи
" "	"	"	9. " Аксану	—	"	Аксају
" "	42.	"	18. " кучучкесе	—	"	кулучкесе
" "	44.	"	28. " сгодине	—	"	године
" "	49.	"	12. " отечество	—	"	отачаство
" "	56.	"	5. " преда	—	"	прода
" "	"	"	12. " само	—	"	самог
" "	57.	"	29. " опростивши са	—	"	опростивши се
" "	58.	"	6. " луторанску и калвинску	—	чит.	луторанку и калвинку
" "	59.	"	6. " Швурца	—	читај :	Штурца
" "	"	"	19. " кои би јој	—	"	кои би тој
" "	60.	"	6. " смѣшном браку	—	"	смѣшаном браку

На стр. 60. у врсти 31.	мјесто у Глинском	—	читај:	у Глинској
” ” 61.	” 8.	”	Медера	— ” Медера
” ” ” ”	20.	”	тако сад	— ” тако му сад
” ” ” ”	21.	”	немира	— ” немири
” ” ” ”	65.	” 6.	примао	— ” примио
” ” ” ”	” 7.	”	писмено	— ” писмена
” ” ” ”	66.	” 6.	и овај	— ” а овај
” ” ” ”	” 30.	”	из цркви	— (треба да изостане)
” ” ” ”	” ”	”	умножила	— читај: умножила је
” ” ” ”	67.	” 9.	и однешењу	— ” о однешењу
” ” ” ”	68.	” 11.	а како	— ” и како
” ” ” ”	72.	” 26.	у склопу	— ” у оклопу
” ” ” ”	73.	” 15.	јер сваке	— ” јер сваке
” ” ” ”	” 21.	”	поштовања	— ” поштовање.

Будући да сачинитељ сам коректуру одправљати није могао, то се неједнакости у језику и правопису овој околности имају приписати.

Р19Ср II 258.1

Добити се може по 60 новчића за сада у Пешти кодъ дѣловоди-
 теља Матице Србске Субботе Младеновића, у кући заведе-
 нија Текелијног (Grünbaumgasse Nr. 23); у Новоме Саду
 код главнога комисионара Матице Србске Карла Хишца.